Γ.- Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης & Προστασία του Περιβάλλοντος

1. Υπουργείο Ανάπτυξης - ΕΠΑΝ

Ι.- Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητας (ΕΠΑΝ).

Θα αρχίσουμε από το **Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητας του Υπουργείου Ανάπτυξης**, καθώς συνδέεται αρκετά με τον ιδιωτικοοικονομικό τομέα.

Σ' αυτό το πρόγραμμα, που είναι γνωστό ως ΕΠΑΝ, στη ***δράση 2.1.3*** περιλαμβάνονται τα **οικονομικά κίνητρα για την ενίσχυση μεμονωμένων ιδιωτικών και ενεργειακών επενδύσεων** σύμφωνα με την κοινοτική *οδηγία 96/61* του συμβουλίου και το καθεστώς ενίσχυσης του *νόμου 323/01*. Στο μέτρο αυτό οι επιλέξιμες τεχνολογικές κατηγορίες επενδύσεων διακρίνονται σε αρχικές και σε περιβαλλοντικές, το δε συνολικό κόστος της δράσης του *μέτρου 2.1* ανέρχεται στο ποσό περίπου του ενός δισεκατομμυρίου ευρώ, όπου η συνολική δημόσια κοινοτική κα εθνική δαπάνη ανέρχεται σε 340,7 εκατομμύρια ευρώ. Το υπόλοιπο είναι ιδιωτική συμμετοχή.

Στο *μέτρο 2.1* μεταξύ των στόχων είναι **η προστασία του περιβάλλοντος και η ενεργειακή αειφορία.** Το 50% της δημόσιας χρηματοδότησης εδώ αποτελεί κοινοτική συμμετοχή από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης «ΕΤΠΑ». Το μέτρο αυτό αναφέρεται στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.

Για την παρακολούθηση και τη διαχείριση υφίστανται οχτώ ενδιάμεσοι διαχειριστικοί φορείς με θεματικό ή γεωγραφικό πεδίο.

Στο θεματικό πεδίο είναι μόνο το **Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΚΑΠΕ)**. Το μέτρο αυτό συνδέεται και με την ***εξοικονόμηση ενέργειας*** σε υφιστάμενες επιχειρηματικές μονάδες με τον *κωδικό ΕΞΕ*. Μιλάμε για την υποκατηγορία ΑΠΕ, δηλαδή των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Περιλαμβάνει επίσης τα αιολικά συστήματα με τον *κωδικό ΑΠΕ/ΑΙ*, το *ΑΠΕ/ΓΕ* σαν κωδικό με εφαρμογές γεωθερμικής ενέργειας, το *ΑΠΕ/Υ* μικρά υδροηλεκτρικά έργα, το ΑΠΕ/ΗΛ κεντρικά ενεργητικά ηλιακά συστήματα, το ΑΠΕ/Β αξιοποίηση βιομάζας, το ΑΠΕ/ΦΒ φωτοβολταϊκά συστήματα και το ΑΠΕ/ΠΣ παθητικά συστήματα. Το σύστημα συμπαραγωγής ηλεκτρισμού και θερμότητας ΗΣΙΘ προτρέπει στη χρησιμοποίηση και την ενεργειακή αξιοποίηση μη τοξικών και μη επικίνδυνων για το περιβάλλον βιομηχανικών υποπαραγώγων. Είναι σημαντικό να υπάρχει αυτή η αξιοποίηση στην διαχείριση των υποπαραγώγων και στην αειφορική παραγωγή της ενέργειας, για να έχουμε ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιδράσεων.

Οπωσδήποτε περιλαμβάνεται το φυσικό αέριο ή το υγραέριο και η αξιοποίησή του σε υφιστάμενες επιχειρηματικές μονάδες ή γεωθερμικές εφαρμογές σε περιπτώσεις αφαλάτωσης νερού, επίσης και για τηλεθέρμανση. Επίσης η εγκατάσταση κεντρικών ενεργητικών ηλιακών συστημάτων αξιοποιείται για παραγωγή ζεστού νερού οικιακής ή βιομηχανικής χρήσης σύμφωνα με προδιαγραφές και με πρότυπα υπαγόμενα στο *ISO 9806-1*. Παρομοίως περιλαμβάνονται τα παθητικά συστήματα θέρμανσης, ψύξης και φωτισμού σε κτίρια τριτογενούς τομέα, δηλαδή των υπηρεσιών στον τουρισμό, σε οικισμούς ή ενότητες κατοικιών συνολικού εμβαδού μεγαλύτερου από τα 1000 μ2.

Εδώ πρέπει να προσεγγίζουμε και το ζήτημα συνολικότερων πρωτοβουλιών. Θα είναι ενδιαφέρον να υπάρξουν τέτοιες **πιλοτικές εφαρμογές σε προστατευόμενες περιοχές**.

Ειδικότερα:

Οι αντικαταστάσεις υπαρχουσών εγκαταστάσεων θεωρούνται περιβαλλοντικές επενδύσεις.

Η εκ του μηδενός θεμελίωση ενός συστήματος ή η επέκτασή του θεωρείται αρχική επένδυση.

Μεταξύ των επιλέξιμων δαπανών στις επενδύσεις περιλαμβάνονται τα δίκτυα μεταφοράς,

Τα θερμικά δίκτυα διαμονής περιλαμβάνονται στις γεωθερμικές εφαρμογές στον αγροτικό τομέα και στην ***αξιοποίηση βιομάζας*** για παραγωγή θερμότητας.

Το πρόσθετο, συμβατικό και κατασκευαστικό κόστος στα παθητικά συστήματα είναι επιλέξιμο.

Το κόστος των μονώσεων επίσης είναι επιλέξιμο αλλά μόνο σε βελτιωτικές επεμβάσεις σε υφιστάμενα κτίρια.

Οι δαπάνες εγκατάστασης ηλεκτρονικού συστήματος διαχείρισης BNS, που ελέγχει τη λειτουργία των παθητικών συστημάτων και έτσι μέσα από τον συντονισμό λειτουργεί εξοικονομητικά στη λειτουργία τους, είναι επίσης επιλέξιμες.

Στα παθητικά συστήματα το ανώτατο επιλέξιμο είναι το 5% του συνολικού κατασκευαστικού κόστους του κτιρίου ή το 20% σε περίπτωση εγκατάστασης ηλεκτρονικού συστήματος.

Πρόταση: Είναι φανερό πως για μια εστιασμένη και πιλοτική αξιοποίηση στο μέτρο και τη δράση αυτή είναι αναγκαία μια πιλοτική διαμόρφωση ιδεών και η **επιλογή πιλοτικού πεδίου εφαρμογής**. Είναι φανερό επίσης ότι

πρέπει να υπάρξει μια ιεράρχηση για τους **δείκτες καταλληλότητας** σύμφωνα ***και με τις γεωγραφικές ζώνες***, ώστε να παρέχεται μια πρόσθετη υποστήριξη σε επενδύσεις συναφείς με την ***ενεργειακή αειφορία*** στην παραγωγή και στην κατανάλωση στις προστατευόμενες περιοχές.

Σ' αυτό έπρεπε να υπάρξει και μια δυναμική και μια **πρόβλεψη από πλευράς χωροταξικού σχεδιασμού**.

Από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόσκληση για εκδήλωση ενδιαφέροντος για την **χρήση δορυφορικών δεδομένων από ελληνικούς φορείς,** καθώς η προκήρυξη απευθύνεται με γνωστικά αντικείμενα μεταξύ των οποίων είναι ***η παρακολούθηση θαλάσσιας ρύπανσης*** **και** δυναμικής των ωκεανών, καθώς επίσης ο τομέας μετεωρολογίας και ρύπανσης της ατμόσφαιρας, οι γεωλογικές μελέτες και ερευνητικές δραστηριότητες που αφορούν το πρόγραμμα *GMES, global monitoring of environment and security*.

Πρόταση: Θα μπορούσε να υπάρξει ιδιαίτερη **εστίαση στις προστατευόμενες περιοχές σαν πεδία ολοκληρωμένης παρακολούθησης**,

Με λίγα λόγια καλό θα είναι να υπάρξει **μια δικτύωση με τους φορείς που θα κάνουν χρήση των δορυφορικών δεδομένων για τις προστατευόμενες περιοχές και τους διαχειριστικούς φορείς**.

Ίσως θα έπρεπε να υπάρξει και μια τέτοια πρόβλεψη, όταν ορίζεται ότι οι φορείς που θα επιλέγονταν μέσα από την πρόσκληση εκδήλωσης **θα έπρεπε να εξασφάλιζαν τη χρηματοδότηση της ερευνητικής πρότασης μέσω άλλων κοινοτικών ή εθνικών προγραμμάτων**.

Εδώ βλέπουμε πως στον τομέα της πράσινης επιχειρηματικότητας εστιάζεται και αναπτύσσεται ένα πολύ **ευρύτατο επιχειρησιακό πεδίο έρευνας** που αποτελεί

μια όψη πράσινης επιχειρηματικότητας. Η αξιοποίηση **πληροφοριών από δορυφόρους για το περιβάλλον** αποτελεί ένα πεδίο εντεινόμενο επιχειρηματικά στο μέλλον, στην κοινωνία της πληροφορίας και ευρύτερα.

ΙΙ.- Πρόγραμμα GMES (παγκόσμια παρακολούθηση περιβάλλοντος και ασφάλειας).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει εδώ η συνοπτική παρουσίαση του προγράμματος GMES, μέσα στο οποίο περιλαμβάνονται θεματικές ενότητες υψίστης προτεραιότητας για την Ευρώπη.

Στον τομέα του περιβάλλοντος (υποενότητα Α1) προβλέπεται η παρακολούθηση των κρατών-μελών της ΕΕ σε τομείς όπως της αλλαγής χρήσεων γης και στους αστικούς χώρους, **η παρακολούθηση της προστασίας του περιβάλλοντος** από φωτιές, πλημμύρες, θαλάσσια ρύπανση, διάβρωση, απερήμωση κτλ. Η ενότητα Α2 (υποενότητα «Παγκόσμια Περιβαλλοντική Παρακολούθηση») συνδέεται με την **παρακολούθηση της βλάστησης** σε παγκόσμιο επίπεδο και των **αλλαγών στα δάση**, την απερήμωση, την παρακολούθηση των ωκεανών και της ατμόσφαιρας σ' όλες τις παραμέτρους της.

Πρόταση: Πάνω σ' αυτή τη βάση μπορούμε να κάνουμε και **μια αντίστοιχη εξειδίκευση σε μικρότερη γεωγραφική κλίμακα για την παρακολούθηση των εξελίξεων στις προστατευόμενες περιοχές** ή να συνυπολογίσουμε τον ρόλο των εξελίξεων και να τον ποσοτικοποιήσουμε σε σχέση με τη συνολικότερη επικράτεια.

Στην ενότητα της **ασφάλειας** περιλαμβάνεται η υποστήριξη προγραμμάτων για την περιφερειακή ανάπτυξη, για τη γεωργία, για την εκτίμηση των καταστροφών

και την αξιολόγηση των τεχνολογιών. Στην *υποενότητα Β2* επιχειρησιακά συστήματα διαχείρισης επικίνδυνων και ακραίων καταστάσεων, όπου έχουμε καθαρό περιβαλλοντικό περιεχόμενο και στην *υποενότητα Β3* έχουμε παρακολούθηση δεδομένων που συνδέονται με τις ανθρώπινες καταστροφικές δράσεις ή με τις ανθρωπιστικές κρίσεις.

Πρόταση: Πιστεύουμε ότι στο *πρόγραμμα GMES* πρέπει να υπάρξει **μια οριζόντια δράση, συναφής ειδικά με τις προστατευόμενες περιοχές** και στην οποία θα γίνει η χρήση υφιστάμενων εθνικών και ευρωπαϊκών υποδομών. ***Οι διαχειριστικοί φορείς*** πρέπει να εμπλακούν σ' αυτό το πλαίσιο έστω και ***σαν παρατηρητές.*** Όμως γι' αυτό χρειάζεται και μια πολιτική στήριξη.

Ούτως ή άλλως στις θεματολογικές ενότητες η πρώτη ενότητα εστιάζεται σε αλλαγές χρήσης γης και στη **βιοποικιλότητα** με έμφαση στις αστικές περιοχές, στα οικοσυστήματα, τις παράκτιες ζώνες και τις προστατευόμενες *περιοχές natura 2000*. Το σύνολο των θεματολογικών ενοτήτων είναι περιβαλλοντικό με υπερτοπική κυρίως διάσταση.

Η ευρωπαϊκή επιτροπή, εγκρίνοντας το εκθεσιακό πρόγραμμα ανταγωνιστικότητας, συμπεριέλαβε, πέρα από τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, προβλέποντας συστήματα συμπαραγωγής και ενίσχυσης των επενδύσεων και εξοικονόμησης ενέργειας, **την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στον τομέα του περιβάλλοντος στο *2.9*** με δράσεις που συνδέονται με **ενίσχυση επενδύσεων πρόληψης αντιμετώπισης βιομηχανικών ατυχημάτων** μεγάλης έκτασης σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις και με δράση που συνδέεται με την ενίσχυση για **περιβαλλοντικά δίκτυα**.

Και στο *μέτρο 3* συμπεριλαμβάνονται κα περιβαλλοντικές προοπτικές επιχειρηματικότητας και επενδύσεων, ενώ στο *7.3* έχουμε αξιοποίηση των φυσικών πόρων και υποστήριξη της στήριξης των περιβαλλοντικών δεσμεύσεων.

Στον *άξονα προτεραιότητας 1, στο μέτρο 1.2* έχουμε το **Εθνικό Σύστημα Ποιότητας** μέσα στο οποίο λειτουργούν και ***περιβαλλοντικοί δείκτες***.

Στον *άξονα προτεραιότητας 2 στο μέτρο 2.2* έχουμε αναβάθμιση καταλυμάτων και την **ενίσχυση μικρομεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων.** Αυτό έχει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις προστατευόμενες περιοχές και για τις περιοχές που χαρακτηρίζονται σαν ευαίσθητες και περιβαλλοντικά αξιοποιήσιμες μέσα και από τα *leader* και τα *ΟΠΑΑΧ* ή από άλλα προγράμματα.

Η **επιχειρηματική αριστεία** στον τομέα της ενέργειας αφορά την πράσινη επιχειρηματικότητα, αλλά και σ' όλους τους άλλους τομείς ***η αριστεία μπορεί να είναι συναφής με το περιβάλλον.***

Στον *άξονα 4 (προτεραιότητας καινοτομίας έρευνας)*, συνυπάρχουν περιβαλλοντικά πεδία και για τον τομέα της **ευαισθητοποίησης του κοινού στις νέες τεχνολογίες,** όπως για παράδειγμα της αειφορικής αξιοποίησης της ενέργειας.

Όλος ο *άξονας 5* για τη **διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος** και την προβολή της Ελλάδας ως τουριστικού προορισμού μπορεί να συνεκτιμηθεί περιβαλλοντικά και να συνδυαστεί με τις προστατευόμενες περιοχές.

Ο *άξονας προτεραιότητας 6* και ειδικά τα μέτρα του για τα **νησιά** για την προώθηση των ΑΠΕ είναι προσανατολισμένος στο θέμα της περιβαλλοντικής προσαρμογής.

Αξίζει επίσης να σημειώσουμε ότι στον *άξονα 8* προβλέπονται μέτρα των οποίων μπορεί να γίνει χρήση για τη δράση της **εκπαίδευσης και κατάρτισης και στον τομέα των ειδικών μορφών τουρισμού** και της ειδικής τουριστικής ανάπτυξης των προστατευόμενων περιοχών.

Σημειώνουμε ότι στον τομέα της μεταποίησης και των υπηρεσιών για την επίτευξη των ειδικών στόχων του ΕΠΑΝ η πέμπτη προτεραιότητα είναι ο οικολογικός **αναπροσανατολισμός** της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο στόχος αυτός έχει προνομιακό πεδίο τις προστατευόμενες περιοχές.

Στον τομέα του τουρισμού, δηλαδή τον *5ο άξονα*, η δεύτερη προτεραιότητα συνδέεται με την **οργάνωση υποδομών ικανών να τροφοδοτήσουν την ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού**. Εδώ είναι σαφές ότι οι προστατευόμενες περιοχές πρέπει να έχουν προνομιακή παρουσία. Όμοια παρουσία πρέπει επίσης να έχουν και στην τρίτη προτεραιότητα, που συνδέεται με την ενίσχυση του τουριστικού προϊόντος με το συγκριτικό πλεονέκτημα του ***πολιτιστικού αποθέματος*** που διαθέτει η χώρα.

Προτείνουμε τη συνδυαστική πιλοτική δράση εναλλακτικού τουρισμού σε πεδία εφαρμογής ανανεώσιμων μορφών ενέργειας.

Σημαντικό είναι το πεδίο προσανατολισμού στην πράσινη επιχειρηματικότητα που υπάρχει μέσα στον *άξονα προτεραιότητας 1*, που αφορά τη **βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος**. Με την έμφαση που μπαίνει για την προστασία του περιβάλλοντος σε ένα βασικό χαρακτηριστικό που πρέπει να έχουν οι επιχειρήσεις στην Ελλάδα και με την έμφαση που υπάρχει στον τομέα των υποδομών, της ***ποιότητας των προϊόντων***, την τυποποίηση, την ***πιστοποίηση***, τη διαπίστευση και την τροπολογία,

οι προστατευόμενες περιοχές μπορεί να βρουν έναν αναπτυξιακό σύμμαχο.

Στις προστατευόμενες περιοχές το Εθνικό Σύστημα Ποιότητας μπορεί να βρει έναν σύμμαχο και γι' αυτό θα πρέπει να υπάρξει μια ειδική **διαβούλευση** και μια σειρά μέτρων πρωταρχικά επικοινωνιακών.

Το *μέτρο1.1* για παράδειγμα, στον *άξονα 1,* είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για τις περιπτώσεις όπου στις προστατευόμενες περιοχές και έξω από τα όριά τους υπάρχουν σημαντικές περιβαλλοντικές οχλήσεις από βιομηχανική δραστηριότητα και από τη μη ολοκλήρωση των έργων στις ΒΙΠΕ. Το μέτρο αυτό μπορεί να βοηθήσει στην ανάδειξη της δυναμικής της εφαρμογής των περιβαλλοντικών δεσμεύσεων και, με την υποστήριξη για παράδειγμα των ΒΙΠΕ, στην προσαρμογή των γειτονικών περιοχών στις προστατευόμενες περιοχές, στις περιβαλλοντικές απαιτήσεις της προστασίας αυτών των περιοχών που έχουν μια μη ολοκληρωμένη περιβαλλοντική διαχείριση, ώστε αυτή η διαχείριση να ολοκληρωθεί.

Πιστεύουμε ότι στο *μέτρο 1.4,* που αναφέρεται στις δομές επιχείρησης μικρομεσαίων επιχειρήσεων, μπορεί να υπάρξει δραστηριότητα δημιουργίας, δομής και **στήριξης μικρομεσαίων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του περιβάλλοντος,** που παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες ή που συντελούν στην παραγωγή αυτών ή που προσαρμόζουν τις παραγωγικές δραστηριότητες στις περιβαλλοντικές απαιτήσεις.

Αυτές οι ***δομές στήριξης*** θα έχουν ένα λειτουργικό ρόλο για την υποστήριξη της επιχειρηματικότητας στις προστατευόμενες περιοχές στους τομείς μεταποίησης, εμπορίου, τουρισμού και γενικά υπηρεσιών, αλλά και στο πλαίσιο επίσης της δημιουργίας δομών και μηχανισμών

διαβούλευσης και παρακολούθησης της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, με δεδομένο ότι οι πράσινες επιχειρήσεις έχουν ειδικές διαδρομές παρακολούθησης της ανταγωνιστικότητάς τους και ειδικές ανάγκες.

Εδώ βλέπουμε την αναγκαιότητα να δρομολογηθεί μέσα από την επιτροπή βιώσιμης ανάπτυξης και του ΕΚΠΑΑ μια **διυπουργική και διακλαδική δραστηριότητα συντονισμού των πολιτικών** για το περιβάλλον και την προστασία του. Μέσα στο προτεινόμενο **παρατηρητήριο μικρομεσαίων επιχειρήσεων** ειδικό βάρος και ενδιαφέρον πρέπει να υπάρξει για **ένα παρατηρητήριο πράσινων επιχειρήσεων** και πράσινης επιχειρηματικότητας που θα αξιοποιήσει τις ενέργειες προβολής και δημοσιότητας, την κοινωνία της πληροφορίας και όλη την δυναμική συλλογής και διαμόρφωσης βάσης δεδομένων. Μέσα στους προτεινόμενους φορείς για τον τρόπο υλοποίησης πρέπει να **συμπεριληφθούν και οι διαχειριστικοί φορείς** των προστατευόμενων περιοχών. Γι' αυτό δεν υπάρχει μέχρι τώρα πρόνοια.

Στους βασικούς στόχους του *άξονα προτεραιότητας 2* συμπεριλαμβάνεται **η αναζήτηση της επιχειρηματικής αριστείας**, η βελτίωση των **περιβαλλοντικών επιδόσεων** και η στόχευση σε **νησίδες της αγοράς**. Ενώ, ακόμα και στις μεγάλης κλίμακας χρήσεις **κεφαλαίου κινδύνου** και επιχειρηματικών συμμετοχών, μπορεί να συνεκτιμηθεί και ο τομέας της ανάπτυξης της πράσινης επιχειρηματικότητας. Οι στόχοι αυτοί συνδέονται με προτεραιότητες στους τομείς μεταποίησης και ενέργειας, στον τομέα των υποδομών και στην ολοκλήρωση εθνικής περιβαλλοντικής πολιτικής, η οποία βασίζει την περιβαλλοντική ευθύνη στην πρακτική αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει».

Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» εφαρμόζεται στις περιβαλλοντικές και βιομηχανικές υποδομές καθώς και στις ενεργειακές υποδομές.

Υπάρχει **η ρητή δέσμευση ότι οι γενικές αρχές δεσμεύονται να μη συντελούν στην επιδείνωση κατάστασης των περιοχών που ενδεχομένως θα ενταχθούν στο *δίκτυο natura 2000* με έργα που θα χρηματοδοτηθούν στο πλαίσιο υλοποίησης των βάσεων των διαρθρωτικών ταμείων**.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι πρέπει να εμφανιστεί μια θετική συνεισφορά, μια αντισταθμιστική συνεισφορά με την ενίσχυση της οικοανάπτυξης και της βιώσιμης ανάπτυξης στις περιοχές αυτές. Στην επίτευξη των στόχων αυτού του άξονα συμπεριλαμβάνονται παρεμβάσεις στους τομείς μεταποίησης και τουρισμού για τον τεχνολογικό και οργανωτικό εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας.

Αν θέλουμε να επηρεάσουμε την καμπύλη δυνατοτήτων συσχέτισης μεταξύ ενός πράσινου και ενός συμβατικού προϊόντος ή μιας συμβατικής υπηρεσίας εις όφελος του πρώτου, τότε θα πρέπει αυτός ο άξονας να λειτουργήσει αντισταθμίζοντας αυτό το συγκριτικό μειονέκτημα ανταγωνιστικότητας στην αξιοποίηση των παραγωγικών συντελεστών μεταξύ συμβατικής και πράσινης παραγωγής.

Στον άξονα αυτό συμπεριλαμβάνεται και η ενίσχυση σε τομείς αιχμής μικρομεσαίων επιχειρήσεων και σε αυτούς τους τομείς συνεκτιμάται η ποιότητα, η καινοτομία, το περιβάλλον, η εφοδιαστική τροφοδοτική αλυσίδα και η **δημιουργία νέων χρηματοπιστωτικών εργαλείων για την πράσινη επιχειρηματικότητα,** που είναι ένας κατεξοχήν τομέας νέων επιχειρηματικών ιδεών και τε-

χνολογιών και έντασης γνώσης. Το ζήτημα των νέων χρηματοπιστωτικών εργαλείων πρέπει να το δούμε πιο σθεναρά σε σχέση με τις υφιστάμενες δομές και υπηρεσίες χρηματοδότησης.

Παρενθετικά σημειώνουμε ότι είναι θετικός ο στόχος της δημιουργίας μεγάλων πράσινων αμοιβαίων κεφαλαίων.

Προτείνουμε τουλάχιστον ένα από αυτά να αναφέρεται στις περιοχές natura.

Και στις **πληθυσμιακές ομάδες** στόχου, **τους νέους** και τις **γυναίκες,** επίσης εμφανίζει αυξημένη συνάφεια ο άξονας αυτός με την πράσινη επιχειρηματικότητα.

Ακόμα στον 5^{ο} στόχο του άξονα είναι ρητή η απόκτηση των **πιστοποιημένων συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, η παραγωγή οικολογικών προϊόντων**, η εισαγωγή βέλτιστων διαθέσιμων τεχνικών στην παραγωγική διαδικασία και η βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων με την ενσωμάτωση επίσης της περιβαλλοντικής διάστασης **ως μέσου ανταγωνιστικότητας**.

Στον άξονα αυτό η ενίσχυση της βιομηχανίας του περιβάλλοντος ως προνομιακού πεδίου διεύρυνση της επιχειρηματικής δραστηριότητας και απασχόλησης αποτελεί τον *6^{ο} στόχο*.

Ενώ στον *7^{ο} στόχο* αναφέρονται οι επενδύσεις συμπαραγωγής από ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, εξοικονόμησης ενέργειας που συνδέονται με τις υποχρεώσεις *οδηγίας 96/61/ΕΟΚ*.

Στον τομέα του τουρισμού περιλαμβάνεται η αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών από όπου εξαιρούνται οι νέες τεχνολογικές δράσεις και θα καλυφθούν από το **Επιχειρησιακό «Κοινωνία της Πληροφορίας».**

Εδώ προτείνουμε έναν **δικτυακό χώρο** εξαιρετικά δυναμικό, που να λειτουργεί σαν ***ο πράσινος Ερμής*** για την τουριστική βιομηχανία για όλες τις περιοχές ***του δικτύου natura*** και για την πράσινη επιχειρηματικότητα στον τομέα του τουρισμού. Αυτή η πρόταση είναι συμπληρωματική με την ανάλογη αμιγώς επικοινωνιακή στο κεφάλαιο «πράσινο επικοινωνείν». Ο ιστοχώρος αυτός θα συνεργάζεται με το οικοδίκτυο του ΥΠΕΧΩΔΕ.

Στο επιχειρησιακό της ανταγωνιστικότητας δεν καλύπτονται οι ***νέες ξενοδοχειακές κλίνες***, αλλά θα μπορούσε αυτές να καλύπτονται από εθνικά διαθέσιμα ή από ΠΕΠ και ***μέσω του αναπτυξιακού νόμου 2601/98***, όπου μπορεί να υπάρξει μια ***ιδιαίτερη μέριμνα για τις περιοχές natura.*** Εδώ χρειάζεται μια ιδιαίτερη προσαρμογή, καθώς δεν χρηματοδοτούνται επενδύσεις αυτού του είδους σε χαρακτηρισμένους παραδοσιακούς οικισμούς. Η προσαρμογή αυτή δεν πρέπει να ακυρώνει τους περιβαλλοντικούς όρους.

Προτείνουμε στο πλαίσιο των ποσοτικοποιημένων στόχων αυτού του άξονα:

1)**Να διεκδικηθεί μια αναλογία νέων επιχειρήσεων στις περιοχές natura με συγκεκριμένο θεματικό πεδίο** από το σύνολο των 10.000 επιχειρήσεων, δεδομένου ότι ήδη σε μεγάλο βαθμό κάποιοι ποσοτικοί στόχοι έχουν καλυφθεί. Αυτό είναι ένα ίσως εκ των υστέρων ζήτημα.

2)Να υπάρξει μια διεκδίκηση για μια **ποσοτικοποίηση για την πιστοποίηση στο χώρο της περιβαλλοντικής διαχείρισης σε περιοχές natura**.

3)Να γίνει μια ιδιαίτερη προσαρμογή στους στόχους που συνδέονται με την βιομηχανία και την **ανάκτηση** των υλικών στο βαθμό που υπάρχουν γειτνιάζουσες ΒΙΠΕ με

προστατευόμενες περιοχές και στο βαθμό που θα πρέπει να υπάρχει μια **γεωγραφική ολοκλήρωση των πολιτικών ολοκληρωμένης περιβαλλοντικής διαχείρισης**.

Η πράσινη ποσοτικοποίηση θα πρέπει να προσεγγιστεί και στον τομέα του εκσυγχρονισμού των **τουριστικών κλινών** σε σχέση με τις προστατευόμενες περιοχές, σε συνάρτηση με τον στόχο που είναι το 7,4% της εθνικής δυναμικότητας κλινών και που αναλογεί στις 65.000 κλίνες. Αντίστοιχα πρέπει να υπάρξει μια **ποσοτικοποίηση** για τις προστατευόμενες περιοχές σε σχέση με τις 5.000 προβλεπόμενες **τουριστικές επιχειρήσεις πέραν των επιχειρήσεων στέγασης**.

Μέσα σ' αυτή την ποσοτικοποίηση θα πρέπει να συμπεριληφθεί και μια ποσοτικοποίηση σε σχέση με **δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας** και θα θεωρούσαμε για παράδειγμα ως ένα τέτοιο πεδίο τον συνεδριακό τουρισμό για το περιβάλλον με θεματικά αντικείμενα συναφή με τα τουριστικά επαγγέλματα και τις τουριστικές υπηρεσίες.

Πρέπει σ' όλα τα μέτρα να προσεγγιστεί η περιβαλλοντική συνιστώσα και να υπάρξει ποσοτικοποίηση για τις προστατευόμενες περιοχές.

Εδώ μπορούμε να κάνουμε και κάποιες παρατηρήσεις στο *μέτρο 2.1.* Η εξοικονόμηση της ενέργειας πρέπει να προσεγγιστεί σε συνάφεια και με την κατανάλωση και με δικτυακές δομές υποστήριξης της εξοικονόμησης στην κατανάλωση της ενέργειας και στην πράσινη προσαρμογή του νοικοκυριού. Κάτι τέτοιο δεν είναι σαφές και μπορεί να προσεγγιστεί μόνο έμμεσα και πιλοτικά στις προστατευόμενες περιοχές με συλλογικές προοπτικές.

Στο *μέτρο 2.2* θα πρέπει να προσεγγιστεί το θέμα του εναλλακτικού τουρισμού και της ειδικής κατηγορίας του οικοτουρισμού με τις υποκατηγορίες του, όπως βλέ-

πουμε για παράδειγμα στην Κάλυμνο, όπου η ελπίδα ανασυγκρότησης της τοπικής οικονομίας βρίσκεται στο ρεύμα των αναρριχητών και του αναρριχητικού τουρισμού. Γι' αυτό πρέπει να υπάρξει μια πιο εξειδικευμένη στρατηγική στην γεωγραφική ανάδειξη και ανάπτυξη του μέτρου σε συνάρτηση και με τις προστατευόμενες περιοχές.

Το πρόβλημα είναι ότι οι προστατευόμενες περιοχές προέκυψαν εκ των υστέρων και εκ παραλλήλου στην προοπτική της διαχείρισής τους, και δε μπορούσε να είναι και αλλιώς. Γι' αυτό το λόγο δεν μπορούσε να υπάρξει μια εξειδίκευση, καθώς δεν υπήρξε και μια μελέτη για την οικονομική βιωσιμότητα των προστατευόμενων περιοχών. Εδώ δεν αναφερόμαστε στη βιωσιμότητα των διαχειριστικών φορέων αλλά στην τοπική οικονομία των προστατευόμενων περιοχών, όπου έπρεπε να υπάρξει μια προσέγγιση και ανάδειξη συγκριτικών πλεονεκτημάτων στον τουριστικό τομέα. Σημειώνουμε ότι το μέτρο αυτό έχει συνάφεια και αποκλείεται η αλληλοεπικάλυψή του με τα αντίστοιχης στόχευσης μέτρα των *ΠΕΠ* και τα προερχόμενα από άλλα ταμεία, από το *ΕΓΤΠΕ* και ιδιαίτερα, στο πλαίσιο των δράσεων του αγροτουρισμού, όπως το *Leader Plus* ή μέσα από τα *ΟΠΑΑΧ*.

Οι παρατηρήσεις που κάναμε πριν ισχύουν και γι' αυτές τις περιπτώσεις.

Στο *μέτρο 2.3,* που αφορά την ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων στον τομέα μεταποίησης, στα πρόσθετα κριτήρια προτεραιότητας τα δυο τελευταία παρουσιάζουν ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πράσινη επιχειρηματικότητα και αυτά συνδέονται με την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων που πρόκειται να παραχθούν σε διεθνές επίπεδο. Θεωρούμε ότι τα πράσινα προϊόντα είναι προϊό-

ντα που πρέπει να στοχεύουν στην πράσινη αγορά και αυτά επίσης που συμβάλλουν στην εξοικονόμηση (ως κριτήριο) της ενέργειας και στην προστασία του περιβάλλοντος.

Στο *μέτρο 2.4,* που συνδέεται με τις συνεχιζόμενες επενδύσεις του αναπτυξιακού *νόμου 2601/98,* αναδεικνύεται η εισαγωγή των καινοτομιών και των οικολογικά φιλικών μεθόδων παραγωγής και των νέων τεχνολογιών για την ποιότητα των προϊόντων.

Στο *μέτρο 2.5,* που αναφέρεται στο τεχνολογικό και οργανωτικό εκσυγχρονισμό των επιχειρήσεων, αναφερόμαστε σε επιχειρήσεις που μπορούν να χρησιμοποιήσουν την **ανάπτυξη πιστοποίησης** και εργαλείων ποιότητας από τη σειρά *ISO 9000,* που και αυτή περιλαμβάνει έμμεσα περιβαλλοντικές συνιστώσες, τα συστήματα διαχείρισης για την υγιεινή και την ασφάλεια (*HACCP)* και τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης κατά *ISO 14001*. Ενισχύεται μέσα από το μέτρο αυτό η πιστοποίηση και η διασφάλιση της ποιότητας της παραγωγικής διαδικασίας και των προϊόντων και ενισχύεται ο οικολογικός αναπροσανατολισμός της παραγωγής, όπως και η υιοθέτηση βέλτιστων διαθέσιμων πρακτικών με την *οδηγία 96/61.*

*Ιδιαί*τερο ενδιαφέρον εμφανίζει ο εκσυγχρονισμός της αλυσίδας μεταποιητικών επιχειρήσεων με στόχους την εξυπηρέτηση του πελάτη, τη μείωση στόχου παραγωγής, αποθήκευσης και διακίνησης, ο οποίος στόχος εξυπηρετείται με συστήματα επικοινωνίας και δίκτυα, ενώ ακόμα ενισχύονται τα **εργαστήρια παροχής υπηρεσιών ποιότητας.**

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ένα σημαντικό αντισταθμιστικό πεδίο για την πράσινη παραγωγή και για την ανταγωνιστικότητά της στην αγορά βρίσκεται στην αξιοπιστία της πιστοποίησης και των ελέγχων και στην

ανάδειξη της διαφορετικότητας, που γίνεται μέσα από τους ελέγχους της ποιότητας, σε συνάρτηση με την ενημέρωση του κοινού. Αυτό **το μέτρο αναφέρεται και στον τομέα της ανακύκλωσης με την ενίσχυση επιχειρήσεων αποσυναρμολόγησης και αξιοποίησης στερεών υλικών ή υγρών ουσιών. Οι ενισχύσεις στον τομέα της πιστοποίησης** αναφέρονται σε **άϋλες ενέργειες, σε δαπάνες συμβουλευτικών υπηρεσιών και σε έξοδα πιστοποίησης**.

Το *μέτρο 2.7* παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε σχέση με την έκφραση **«το μικρό είναι όμορφο»**, γιατί αναφέρεται σε περιπτώσεις ανταγωνιστικότητας ***μικρών και πολύ μικρών μεταποιητικών επιχειρήσεων,*** καθώς οι πράσινες επιχειρήσεις έχουν αυτές τις αναλογίες μεγέθους. Το πρόβλημα είναι ότι σε πολλές από αυτές τις περιπτώσεις οι προκηρύξεις και οι καλύψεις έχουν ξεκινήσει πριν από τον σχεδιασμό της ανάπτυξης και της ανάδειξης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των προστατευόμενων περιοχών. Όμως και εκ των υστέρων μπορεί να ληφθούν ιδιαίτερες μέριμνες διασύνδεσης και ανακατεύθυνσης των χρηματοδοτημένων επιχειρήσεων **με δυναμικά τοπικά σύμφωνα ποιότητας, με σύμφωνα κατεύθυνσης της τοπικής ανάπτυξης και οικονομίας στο πράσινο συγκριτικό πλεονέκτημα** σύμφωνα και με το πλαίσιο διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών.

Αντίστοιχη είναι η πραγματικότητα και στην ενίσχυση της νέας επιχειρηματικότητας, της γυναικείας επιχειρηματικότητας και της **επιχειρηματικότητας των ατόμων με ειδικές ανάγκες,** καθώς ένα μέρος του ποσοτικού στόχου του μέτρου έχει καλυφθεί χωρίς χωροταξικές στρατηγικές**.** Αυτές οι ομάδες πληθυσμού πρέπει να συμπεριληφθούν σαν ιδιαίτερες ομάδες στόχου του *μέτρου 2.8* στις προστατευόμενες περιοχές. Αλλά, από ό,τι γνω-

ρίζουμε, αυτά τα μέτρα έχουν κατά ένα μεγάλο μέρος αναδειχθεί και το πλαίσιο παρέμβασης λειτουργεί σ' ένα βαθμό εκ των υστέρων. Όμως ενδιαφέρει ιδιαίτερα η χαρτογράφηση της εξέλιξής του και η παρέμβαση στις προστατευόμενες περιοχές στο βαθμό που έχει ήδη αναδειχθεί η επιχειρηματικότητα σ' αυτές τις περιοχές.

Το *μέτρο 2.9* συνδέεται με την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στον τομέα του περιβάλλοντος.

Να τονίσουμε ότι στο *μέτρο 2.9* δεν πρέπει να θεωρήσουμε ότι καλύπτεται πλήρως η ανάγκη για την πράσινη επιχειρηματικότητα, καθώς αυτό το μέτρο αφορά **τον σχεδιασμό των εργαλείων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας** στον τομέα του περιβάλλοντος και όχι την ίδια την ενίσχυσή της.

Εδώ ακριβώς το εταιρικό κοινωνικό σχήμα διαλόγου για το περιβάλλον ***με τη χρήση νέων θεσμών και εργαλείων, όπως οι εθελοντικές συμφωνίες, το περιβαλλοντικό βραβείο βιομηχανίας, τα συστήματα τιμολόγησης ρύπανσης, οι περιβαλλοντικοί φόροι*** κτλ. αποτελούν πεδία για τους Διαχειριστικούς Φορείς, για τους ΟΤΑ, για τις μη κυβερνητικές οργανώσεις και για όλους τους εταίρους στο πλαίσιο της τοπικής ατζέντα 21, αλλά και για την εξειδίκευση των δράσεων που αναδείχθηκαν σαν δράσεις σημαντικές στο *5^{ο} και το 6^{ο} πρόγραμμα δράσης* Ευρωπαϊκής Ένωσης για το περιβάλλον. Στο μέτρο αυτό περιλαμβάνεται και ο **οικολογικός αναπροσανατολισμός της αγοράς** αλλά και της απασχόλησης σε σχέση με το περιβάλλον, ***το σταμάτημα της επιβάρυνσης της ποιότητας των λεγόμενων ελεύθερων αγαθών*** της ατμόσφαιρας, των υδάτων, του εδάφους.

Σ' αυτό το σημείο βλέπουμε πόσο σημαντική είναι ***η χρησιμοποίηση των θετικών εργαλείων της οικονομικής επιστήμης*** και το ιδιαίτερο λειτουργικό εργαλείο των

εξωτερικών επιδράσεων και της διαχείρισής τους. Τα νέα αυτά εργαλεία μας οδηγούν στην ***εσωτερίκευση του περιβαλλοντικού κόστους*** στην τιμή του τελικού προϊόντος και στη διαμόρφωση εργαλείων αγοράς για την ***αποκατάσταση της ανταγωνιστικότητας της πράσινης παραγωγής***. Η επιφύλαξη που μπορούμε να έχουμε είναι πόσο συντονισμένες θα είναι αυτές οι χρηματοδοτήσεις και πόσο θα μπορέσει να διαμορφωθεί ένα δίκτυο προστιθέμενης αξίας μέσα από τον συντονισμό τους και από την γεωγραφική εστίασή τους στις προστατευόμενες περιοχές.

Εδώ βλέπουμε στην κατεύθυνση του μέτρου τις εξής δράσεις:

1)Τη **μελέτη αποτίμησης** και αξιολόγησης του περιβαλλοντικού κόστους και των περιβαλλοντικών επιδόσεων στον τομέα της μεταποίησης σε σχέση με την απασχόληση και την ανταγωνιστικότητα. Δεν ξέρουμε κατά πόσο θα χρησιμοποιηθούν εκείνα τα εργαλεία που προβλέπονται από την οικονομική επιστήμη και πόσο συγκροτημένα, πάντως αυτή η ένταξη στο μέτρο νομίζουμε ότι είναι καταλυτική. Υπάρχει εξάλλου ρητή διακήρυξη ανάδειξης του περιβάλλοντος ως ανταγωνιστικής ευκαιρίας αντί για σκόπελο ανάπτυξης και στην Ευρώπη και πλέον και στην Ελλάδα στο προοίμιο αυτού του μέτρου.

Όλο αυτό το μέτρο έχει σχεδιαστεί κάτω από το πλαίσιο της οικονομικής του περιβάλλοντος και της διαχείρισης των φυσικών πόρων.

Αυτό φαίνεται στη συνέχεια, καθώς προβλέπονται οι εισαγωγές νέων θεσμών και εργαλείων στην άσκηση βιομηχανικής και περιβαλλοντικής πολιτικής, περιβαλλοντικοί φόροι, συστήματα τιμολόγησης, εθελοντικές συμφωνίες που θα εμπλέκουν τους μηχανισμούς της αγοράς στον οικονομικό αναπροσανατολισμό της επιχειρηματι-

κής δραστηριότητας και θα υποκαθιστούν τους παραδοσιακούς διοικητικούς ελέγχους και περιορισμούς.

Το ίδιο αντίστοιχα πιστεύουμε ότι συμβαίνει και είναι εν εξελίξει σχετικά με τους ΟΤΑ και μπορεί να αποτελέσει και ένα σημαντικό πόρο για τους διαχειριστικούς φορείς, αν ενταχθούν έγκαιρα στο σύστημα του σχεδιασμού και της διαχείρισης των νέων θεσμών και εργαλείων.

Εδώ καλύπτονται επίσης και οι μελέτες προσδιορισμού του εξωτερικού περιβαλλοντικού κόστους σε επιλεγμένους κλάδους και οι πιλοτικές εφαρμογές των αποτελεσμάτων τους, σε συνεργασία με συλλογικούς κλαδικούς και ακαδημαϊκούς φορείς. Καλύπτονται δηλαδή οι κλαδικοί παραγωγικοί φορείς, στους οποίους πρέπει να συμπεριλάβουμε και τους διαχειριστικούς φορείς όπως και την πανεπιστημιακή κοινότητα, που θα λειτουργήσει ερευνητικά γι' αυτό, δηλαδή για την εσωτερίκευση του κόστους στον μηχανισμό της αγοράς.

Αυτή είναι μια ακέραια ***επισήμανση και μια ένδειξη του πώς ακριβώς θα αρχίσει να μετεξελίσσεται διαρθρωτικά στο σύνολό της η οικονομία*** προς τη διαμόρφωση μιας πράσινης αγοράς και μιας πράσινης ανάπτυξης και επιχειρηματικότητας. Εδώ εμπλέκονται και πάλι και οι διαχειριστικοί φορείς και οι ΟΤΑ, αλλά και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις.

2)Τη **μελέτη του προσδιορισμού των δυνατοτήτων** και των ευκαιριών για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας στον τομέα ανάκτησης, αξιοποίησης, ανακύκλωσης υλικών και αποβλήτων.

Σημειώνουμε ότι ο σχεδιασμός συνδέεται και με τη δημόσια διοίκηση και με την δυνατότητα αυτής να συνεργασθεί με τις επιχειρήσεις. Σ' αυτόν θα πρέπει να συμπεριληφθούν και οι διαχειριστικοί φορείς και το καθε-

στώς διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών σε σχέση:

(α)Με τη **δημιουργία του μηχανισμού τεκμηρίωσης και πληροφόρησης σε θέματα περιβάλλοντος, ανταγωνιστικότητας και απασχόλησης για την υποστήριξη της λήψης αποφάσεων** σε θέματα περιβαλλοντικής και βιομηχανικής πολιτικής.

(β)Με τη θεσμοθέτηση και την **απονομή περιβαλλοντικού βραβείου** για τις βιομηχανικές επιχειρήσεις που υλοποίησαν με ιδιαίτερη επιτυχία δράσεις με συναφές περιεχόμενο.

(γ)Επίσης με τη λειτουργία βάσης δεδομένων που να υποστηρίζει το περιβαλλοντικό βραβείο για την βιομηχανία.

Προτείνουμε να καθιερωθεί το βραβείο και για άλλες δραστηριότητες, όπως τον τουρισμό, το εμπόριο και τον πρωτογενή τομέα, όπου μπορούν τα βραβεία να υπαχθούν και σε μέτρα άλλων προγραμμάτων.

Είναι σημαντική η προβλεπόμενη συγκριτική αξιολόγηση περιβαλλοντικών επιδόσεων της επιχείρησης και η συσχέτισή τους με τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, τη συνεργασία με συλλογικούς φορείς του επιχειρηματικού κόσμου και την ακαδημαϊκή κοινότητα. Εδώ θα προσθέταμε και την εταιρική κοινωνική ευθύνη. **Περιλαμβάνεται η υποστήριξη δράσεων για τη δημιουργία εξειδικευμένων ειδών και για τη διαβούλευση των εθελοντικών συμφωνιών, την ενημέρωση, τη δημιουργία και την έκδοση ή διανομή οδηγών για τη διάχυση καλύτερων πρακτικών ανά κλάδο** σε διαχείριση και ενεργειακών πόρων σε θέματα συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης του *κανονισμού 1836/93*, σε θέματα οικολογικής σήμανσης κτλ. Η ενίσχυση επίσης των μετα-

ποιητικών επιχειρήσεων και η υλοποίηση των περιβαλλοντικών σχεδίων που θα οδηγούν στην πιστοποίηση με το οικολογικό σήμα – *ecolability* των προϊόντων, των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης, σύμφωνα με τον *κανονισμό 1836/93* (σύμφωνα με το ΕΜΑΣ). Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι οι επιλέξιμες αφορούν τόσο άυλες ενέργειες όσο και δαπάνες αντικατάστασης προμήθειας σχετικού εξοπλισμού. Επίσης περιλαμβάνει την ενίσχυση των περιβαλλοντικών συνεργασιών και τη βιομηχανική συμβίωση που θα περιορίσει, όπως θα μπορούσαμε να εκτιμήσουμε, τις εξωτερικές επιβαρύνσεις και θα διαμορφώσει οικονομίες κλίμακας στην περιβαλλοντική διαχείριση.

Σημαντική είναι και η τελευταία προτεινόμενη συνδρομή που συνδέεται με την *οδηγία SEVEZO* και την πρόληψη ατυχημάτων μεγάλης έκτασης, καθώς όλο το πλαίσιο του *μέτρου 2.1* είναι ένα σκαλί για την οργάνωση μιας πολιτικής για την πράσινη επιχειρηματικότητα και σε τοπικό επίπεδο.

Εδώ προτείνουμε να γίνει, άσχετα από το αν παρέχεται χρηματοοικονομική στήριξη από το μέτρο, μια εξειδικευμένη τοπική και περιφερειακή εφαρμογή της στρατηγικής του μέτρου αυτού και σε εθελοντική δράση. Αυτή θα αποτελούσε ένα πλαίσιο συνεννόησης για την πράσινη επιχειρηματικότητα.

Στον *άξονα προτεραιότητας 3* συναντάμε την επιχειρηματική αριστεία, για την κατάκτηση της οποίας απαιτούνται εργαλεία ποιότητας για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας. Εδώ τονίζεται αυτό που έχουμε επισημάνει σ' άλλο σημείο, ότι απαιτείται μια κρίσιμη μάζα, για να κινητοποιηθεί το σώμα της αγοράς προς τη βελτί-

ωση των επιδόσεών της στους τομείς περιβάλλοντος, ποιότητας κτλ.

Το συναφές *μέτρο 3.2* παρέχει τις βάσεις για μια οργανωμένη προσέγγιση ζητημάτων διασύνδεσης αγοράς, παραγωγής και κοινωνίας.

Προτείνουμε να λειτουργήσει αυτό πιλοτικά και στις προστατευόμενες περιοχές. Είναι ένα μέτρο που διασυνδέει το marketing, το management, την εταιρική κοινωνική ευθύνη για το περιβάλλον, τη διασύνδεση με κοινωνικούς φορείς, την ευαισθητοποίηση και την βέλτιστη αξιοποίηση τεχνολογιών φιλικών προς το περιβάλλον κτλ.

Το *3.1* είναι προσανατολισμένο ειδικά στον τομέα της ενέργειας και το *3.3* συνδέεται με συναφή έρευνα για νέες τεχνολογίες.

Οι *άξονες προτεραιότητας 6 και 7* και τα μέτρα τους είναι περισσότερο στενά συνδεδεμένα με το θέμα της αειφορικής παραγωγής και διαχείρισης ενέργειας.

Στον *άξονα προτεραιότητας 8* σημειώνεται **ότι η εμμονή στην παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών χαμηλής προστιθέμενης αξίας οδηγεί σε συρρίκνωση της αμοιβής των συντελεστών της παραγωγής και σε εξαφάνιση των παραγωγικών δραστηριοτήτων, καθώς αυτές γίνονται περιβαλλοντικά και κοινωνικά επιζήμιες.**

Στον *άξονα προτεραιότητας 8* που συνδέεται με τους ανθρώπινους πόρους, και ειδικά σε θέματα δράσεων κατάρτισης, κυρίως στην περίοδο τουριστικής ύφεσης, προτείνουμε να προβλεφθεί ειδική θεματική δράση κατάρτισης που να συνδέεται με τον αειφορικό και τον επιστημονικό οικολογικό τουρισμό στις προστατευόμενες περιοχές, όπως π.χ. μεταξύ άλλων η κατάρτιση ερευνητών στον

παραγωγικό τομέα συνεπώς με την πράσινη παραγωγή, η διεθνής ώσμωση στον τομέα της πράσινης έρευνας και τεχνολογίας.

Στο *8.1 στην κατηγορία 2* υπάρχει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς, με τη σύμπραξη των διαχειριστικών φορέων, μπορεί να διασυνδεθεί το μέτρο αυτό με την **ανάπτυξη ενός δικτύου εθνικών και διεθνικών συνεργασιών στον τομέα του τουρισμού** για τον τουρισμό στις περιοχές του δικτύου natura σε εθνικό, περιφερειακό, τοπικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στην πρώτη κατηγορία δράσης μπορεί να συμπεριληφθούν στην εκπαίδευση **νέα εκπαιδευτικά πακέτα** για την κατάρτιση στελεχών της τουριστικής αγοράς, συναφή με τα θέματα του περιβάλλοντος και του δικτύου natura, όπως προαναφέραμε στη δεύτερη κατηγορία δράσης για τη διαδικασία προετοιμασίας της δημιουργίας του δικτύου.

Στην τρίτη κατηγορία δράσης και πάλι συναντάμε την **αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών,** όπου πρέπει να υπάρξουν ειδικές θεματικές ενότητες.

Στην τέταρτη κατηγορία έχουμε τη **διασύνδεση εκπαίδευσης με την παραγωγή**, και αυτό παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όπως επίσης και η 5^{η} κατηγορία που συνδέεται με **ολοκληρωμένα σχέδια εξυπηρέτησης στόχων τουριστικής πολιτικής** και εδώ πρέπει να συμπεριλάβουμε και την ανάδειξη του συγκριτικού πλεονεκτήματος των προστατευόμενων περιοχών.

Στην έκτη κατηγορία έχουμε δράσεις για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Εδώ το ενδιαφέρον είναι ομοίως ισχυρό και εδώ επίσης συναντάμε και τις **τοπικές συμφωνίες κατάρτισης,** που θα εφαρμοστούν ως πιλοτική ενέργεια. Η δράση αυτή έχει συνέργειες με το *μέτρο*

2.2., την αναβάθμιση καταλυμάτων και την ενίσχυση μικρομεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων, το *μέτρο 5.1* με την ενίσχυση *5.1* ειδικής τουριστικής υποδομής *ΠΟΤΑ*, και το δίκτυο υποστήριξης των ΜΜΕ, του *μέτρου 1.4.*

Στην έβδομη δράση, που είναι η δράση της δημοσιότητας, πιστεύουμε ότι μπορεί να συμπεριληφθεί η δημοσιοποίηση των δράσεων και των αποτελεσμάτων για τις περιοχές natura και στη **δημοσιοποίηση μπορούν να συμπράξουν και οι διαχειριστικοί φορείς**.

Σημειώνεται ότι πρέπει να αποφευχθεί επικάλυψη στα πλαίσια του επιχειρησιακού απασχόληση – κατάρτιση, του ΠΕΠ, και του επιχειρησιακού ΑΕ 2.

Στην πρόβλεψη του *8.1* προτείνουμε η υλοποίηση προτύπων δράσεων να συμπεριλάβει και ένα **πρότυπο δράσης** που συνδέεται με το περιβάλλον και τις περιοχές natura και τη συνεργασία με τους διαχειριστικούς φορείς, όπου θα διαμορφωθούν και παραδείγματα βέλτιστων πρακτικών.

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι στη διάχυση και στην ανάπτυξη ενός φιλικού περιβάλλοντος για τη δυναμική της πληροφόρησης μπορεί να συμβάλλει και το **Επιχειρησιακό του Υπουργείου Παιδείας με την στήριξη της δημιουργίας κατάλληλων βιβλιοθηκών,** συναφών με το περιβάλλον, τον τουρισμό και την πράσινη επιχειρηματικότητα.

Από τα ΠΕΠ μπορεί να αντληθεί η **χρηματοδότηση των υποδομών και των εξοπλισμών για την εκπαίδευση,** ενώ από το *8.1* του ΕΠΑΝ κυρίως πρότυπες εφαρμογές, όπως τονίσαμε, μπορεί να υπάρξει προσαρμογή υφιστάμενων ή μια εξειδικευμένη πρότυπη εφαρμογή στον τομέα του δικτύου natura, του οικοτουρισμού σε συνεργασία με τους διαχειριστικούς φορείς. Εδώ πρέπει

να μνημονεύσουμε και το **πρόγραμμα κατάρτισης του Υπουργείου Εργασίας** σαν ένα επίσης εργαλείο με συνέργεια στον τομέα αυτό. Στον τομέα των δικτυώσεων πρέπει να πούμε ότι υπάρχει και συνέργεια με το πρόγραμμα «Δικτυωθείτε» του επιχειρησιακού «Κοινωνία της Πληροφορίας».

2.- Υπουργείο Αιγαίου

Νησιά και θαλάσσια πάρκα προστατευόμενων περιοχών.

Στον τομέα των νησιών και των θαλάσσιων πάρκων εκείνων των προστατευόμενων περιοχών που συνδέονται με τη θάλασσα, ενδιαφέρον έχει η κοινοτική πρωτοβουλία 91/92 σχετικά με ***ολοκληρωμένη παρέμβαση σε μικρά νησιά του Αιγαίου***.

Η συγκεκριμένη κοινοτική πρωτοβουλία στοχεύει στην ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού των νησιών για την οικολογική προστασία τους και έχει ένα ευρύ πεδίο παρεμβάσεων σε νησιά και νησίδες εστιασμένο στα Δωδεκάνησα. Περιλαμβάνει την ***κατασκευή οικολογικών παρατηρητηρίων*** και μικρών λιμενικών. Οι πραγματοποιηθείσες δράσεις μπορούν να προστεθούν στο πλαίσιο προστιθέμενης αξίας συναφούς με τις περιοχές του δικτύου natura και το νέο καθεστώς διαχείρισης. Χαρακτηριστική ήταν εν προκειμένω και η εμπλοκή στη χρηματοδότηση της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρίας με μια πλειάδα δράσεων.

Αξιοποιήσιμο επίσης είναι ***το γεωγραφικό σύστημα των νησιών του Αιγαίου*****,** που, σε συνάρτηση **με το *χωροταξικό σχέδιο*,** αποτελούν πυλώνες για την ανάδειξη συγκριτικών πλεονεκτημάτων και για την αξιοποίηση των βάσεων δεδομένων για την επιχειρηματικότητα και τη διαχείριση στις προστατευόμενες περιοχές.

Ενδιαφέρον έχουν και τα *Συμβούλια Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος* ***(ΣΧΟΠ)****:* (α)ως παράγοντες συνεργασίας με τους διαχειριστικούς φορείς, (β)για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, ακόμα και αν αυτές δεν υπάγονται στον διαχειριστικό φορέα και

(γ)για τη συνεργασία επίσης με τις αποκεντρωμένες υπηρεσίες για την προστασία του περιβάλλοντος και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, καθότι αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στα νησιά.

Χρήσιμη θα ήταν επίσης η συνεργασία με το ***Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Λέσβου*** και η αξιοποίηση των προτάσεων του προγράμματος ***«Θράκη, Αιγαίο, Κύπρος»*** στον τομέα του πολιτισμού και του περιβάλλοντος, ώστε να υπάρξουν προστιθέμενες αξίες. Το πρόγραμμα προκηρύχθηκε τη διετία 2001-2002 και περιείχε σαν ενδιαφέροντα περιβαλλοντικά σημεία τη συνάντηση των νέων με θέμα το περιβάλλον, τους οικολογικούς σχηματισμούς και τους ανθρώπινους πόρους με τα αρχικά ΙΚΑΡΟΣ - ιστορική κατάρτιση, ανθρώπινοι ρυθμοί και οικολογικοί σχηματισμοί - την ανάδειξη των τεχνικών και των παραδοσιακών επαγγελμάτων του ξύλου, τη δημιουργία ιστοσελίδας για τις ξερολιθικές κατασκευές, την ανακύκλωση υλικών σε μικρούς δήμους και αισθητικές και εικαστικές προσεγγίσεις.

Προτείνουμε εδώ:

1)τη συμπερίληψη των διαχειριστικών φορέων και των πληροφοριών για την προστασία του περιβάλλοντος των περιοχών natura στο Αιγαίο στο ***πρόγραμμα ΑΣΤΕΡΙΑΣ***, ένα πρόγραμμα που αποτελεί μια δικτύωση των ΟΤΑ και των νομαρχιακών αυτοδιοικήσεων και άλλων φορέων και υπηρεσιών του Υπουργείου Πολιτισμού (και Επιχειρησιακό «Πολιτισμός»). Σημειώνουμε την ύπαρξη του προγράμματος «Αριάδνη» ως ενός ευρύτερου προγράμματος, για το οποίο ο «Αστερίας» μπορεί να θεωρηθεί ως πιλοτικός πυρήνας και προπομπός.

2)το Πρόγραμμα Εθνικής Εμβέλειας με τίτλο ***«Δευκαλίων».***

3.- Υπουργείο Πολιτισμού

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός»

Η διασύνδεση του περιβάλλοντος και του πολιτισμού είναι ιδιαίτερα σημαντική για τις προστατευόμενες περιοχές και για την ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών ανάπτυξης αλλά και για την τουριστική ανάδειξη των περιοχών αυτών.

Στο *μέτρο 1.1,* όπου περιλαμβάνεται η αναβάθμιση της υφιστάμενης στη δημιουργία νέας υποδομής μουσείων και η βελτίωση προσφερόμενων υπηρεσιών, μπορούμε να αναζητήσουμε κυρίως στον **τομέα των μουσείων**, όπως είναι το Κέντρο Διάδοσης Επιστημών και το Μουσείο Τεχνολογίας, την ***ανάδειξη και της περιβαλλοντικής προσέγγισης της τεχνολογίας και της επιστήμης.*** Επίσης στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης είναι ιδιαίτερα σημαντική και η ανάδειξη των περιβαλλοντικών θεμάτων, δηλαδή η περιβαλλοντική θεματοποίηση, σαν αναζήτηση μιας λύσης για τη σύμπραξη και την ανάδειξη της σύμπραξης φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, ώστε να υπάρχει μια αυξημένη ενσωμάτωση, πέραν των ειδικών μουσείων όπως του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας που συμπεριλαμβάνεται στο μέτρο αυτό.

Πρόταση: Παρά το γεγονός ότι υπάρχει μια προνομιακή σχέση με υπηρεσίες του Υπουργείου, στην περιφέρεια αλλά και κεντρικά, πιστεύουμε ότι μπορεί να υπάρξει **ένα πλαίσιο κοινού σχεδιασμού** και για θεματικά και για γεωγραφικά ενταγμένα μουσεία που να αφορούν τέχνη και πολιτισμό σε σχέση με το περιβάλλον, αλλά και με μουσεία φυσικής ιστορίας και αθρωπογενούς παρέμ-

βασης στη φύση συναφώς με προστατευόμενες περιοχές, έστω σαν πιλοτικά σημεία επίδειξης.

Προσθέτουμε ότι μπορεί να υπάρξει μια ιδιαίτερη **έμφαση στις δράσεις ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων που βρίσκονται στο εσωτερικό των προστατευόμενων περιοχών,** ώστε να υπάρχουν προστιθέμενες αξίες και για την τοπική κοινωνία αλλά και την τουριστική ανάπτυξη των περιοχών αυτών.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες είναι περιπτώσεις που έχουμε να κάνουμε με ***θέματα διαχείρισης και φυσικών πόρων στην αρχαιότητα ή στο μεσαίωνα,*** όπως είναι η περίπτωση του μεσαιωνικού υδραγωγείου στην Καβάλα, ώστε να ενταχθούν σε μια θεματική περιβαλλοντική ενοποίηση ζητήματα που αφορούν την αρχαιότητα με τον σύγχρονο κόσμο στα θέματα της διαχείρισης των φυσικών πόρων, της παραγωγής και της κατανάλωσης.

Πρόταση: Στον τομέα αυτό σημαντικότερα μπορεί να λειτουργήσει η δημιουργία ενός ιστοχώρου, πιθανώς και σε συνεργασία με το ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού ή με άλλους φορείς, για την **περιβαλλοντική διάσταση του αρχαίου πολιτισμού και την ιστορία της**. Σ' αυτό θα μπορούσε να υπάρξει και μια επέκταση της δράσης του μουσείου Φυσικής Ιστορίας *ΓΑΙΑ*. Το καλύτερο θα ήταν μια συνέργεια δημιουργική, που θα έχει και πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα και οικονομίες κλίμακας.

Φυσικοί σχηματισμοί όπως τα σπήλαια Δυρού έχουν αμιγώς περιβαλλοντικό ενδιαφέρον και μπορούν να λειτουργήσουν σαν πόλοι εξακτίνωσης οικουριστικής και εναλλακτικής τουριστικής δραστηριότητας, όταν μάλιστα είναι τμήματα προστατευόμενων περιοχών. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η συνέργεια του μυθικού, του ιστορικού, όταν έχει αρχαιολογικά ίχνη, με το περιβαλλοντικό και

είναι μια αμέλεια η μη αξιοποίηση αυτής της αναπτυξιακής συνέργειας. Στον *Εθνικό Δρυμό Οίτης*, για παράδειγμα, υπάρχει μια μυθική σύνδεση με τον Ηρακλή και τον Φιλοκτήτη αλλά και μια αρχαιολογική παρουσία στην περιφέρεια της προστατευόμενης περιοχής, στον ναό της Πυράς του Ηρακλέους. Το ανάλογο ισχύει πολυδύναμα και στο *Εθνικό Πάρκο Σχοινιά – Μαραθώνα*, στον *Εθνικό Δρυμό Παρνασσού* κτλ. Αυτές οι διασυνδέσεις μπορούν να αναπτυχθούν σαν στρατηγικά εργαλεία για την ανάδειξη των περιοχών αυτών ως οικοτουριστικών αλλά και ως μυθιστορικών προορισμών.

Πρόταση: Το δε ζήτημα της συνέργειας δεν αφορά μόνον υποδομές αλλά και δικτυώσεις και θεσμούς. Εδώ πρέπει να πρωτοστατήσουν διαχειριστικοί φορείς για μια αδελφοποίηση πολιτιστική, μυθιστορική και περιβαλλοντική, σε συνεργασία με τους ΟΤΑ, την ΚΕΔΚΕ και την ΕΝΑΕ καθώς επίσης και με το Υπουργείο Εσωτερικών, ώστε να διαμορφώσουν ένα δίκτυο που να αναδεικνύει μια ευρύτερη δυναμική στη σχέση περιβάλλοντος, πολιτισμού και τουρισμού.

΄Όλη αυτή η δυναμική συνεργασίας μπορεί να αναδειχθεί και στην κοινωνία της πληροφορίας και στις επιμέρους συνιστώσες της κοινωνίας της πληροφορίας.

Αυτό βασίζεται στο ότι ο ελληνικός πολιτισμός, όντας αλληλένδετος με το τουριστικό και το φυσικό περιβάλλον, λειτούργησε έντονα διαμέσου των χρόνων και αποτελεί ένα σημείο συγκριτικού πλεονεκτήματος στην προσπάθεια ανάδειξης των διαφόρων περιοχών της χώρας. Η ανάδειξη αυτή, όπως προείπαμε, οδηγεί στην αξιοποίησή τους και επομένως στην ανεύρεση πόρων για την προστασία του ίδιου του περιβάλλοντός τους.

Καθώς στις προκηρύξεις, στην πρόσκληση και υποβολή προτάσεων δικαιούχοι είναι οι φορείς αυτοδιοίκησης, μπορούμε να πούμε ότι μαζί με τους διαχειριστικούς φορείς μπορεί να συνεργήσουν.

Θα προτείναμε στην εξέλιξη των πραγμάτων να συμπεριληφθούν και οι διαχειριστικοί φορείς προστατευόμενων περιοχών σαν δικαιούχοι για συμμετοχή στα μέτρα του *επιχειρησιακού προγράμματος «Πολιτισμός»*.

Στην *προτεραιότητα 3 του 5 του μέτρου 2.1* συναντούμε την ενίσχυση πρόσθετων πολιτιστικών γεγονότων και πιστεύουμε ότι **πολιτιστικά γεγονότα συναφή με το περιβάλλον,** τα οποία ταυτόχρονα αναδεικνύουν τη συνάφεια του περιβάλλοντος με το μύθο, την ιστορία και την παράδοση, αποτελούν σημεία για την ανάδειξη των προστατευόμενων περιοχών.

Πρόταση: Όμως και στον τομέα, στην *προτεραιότητα 2 του μέτρου 2.1* στην ανάπτυξη πολιτιστικών δικτύων, **το πολιτιστικό δίκτυο του περιβάλλοντος της φύσης μπορεί να συμπεριληφθεί δίπλα από τα υφιστάμενα δίκτυα της επικράτειας πολιτισμού. Η επικράτεια πολιτισμού πρέπει να διευρυνθεί στον τομέα του περιβάλλοντος και της φύσης** και η χώρα μας πρέπει να αποκτήσει και **ένα μουσείο για τον πολιτισμό και το περιβάλλον,** που να λειτουργεί σαν ένα πεδίο κοινής αναφοράς για τις δυο αυτές δυναμικές της ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό η εξακτίνωση θεσμών, όπως το Ecocinema - και όχι μόνον-είναι συμβατή. Αυτή η συνεργασία μπορεί να εκφρασθεί στην πρόθεση καινοτομιών και υπηρεσιών για το περιβάλλον και στην κατεύθυνση της άρσης των περιφερειακών ανισοτήτων συναφώς και με τις προστατευόμενες περιοχές, όπως αυτά συμπεριλαμβάνονται στις προτεραιότητες του *μέτρου 2.1*.

Πιο συγκεκριμένα ακόμα πρέπει να υπάρχει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για αυτή τη μικτή προσέγγιση με τη διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων για παιδιά διαφόρων ηλικιών, με τη δημιουργία κόμβων στο διαδίκτυο, με την παραγωγή μουσικών με θεματικά πεδία σχετικά με τη φύση της προστατευόμενης περιοχής αλλά και τα πολιτιστικά περιεχόμενα των περιοχών αυτών κτλ.

Η διαμόρφωση ενός εθνικού πολιτιστικού θεσμού διασύνδεσης περιβάλλοντος και πολιτισμού σε συνάρτηση με την θεματική διεύρυνση της πολιτιστικής επικράτειας, που αναφέραμε προηγουμένως, στον τομέα του περιβάλλοντος μπορεί να αναδείξει τη χώρα μας σαν παράγοντα **διεθνούς πρωτοβουλίας.** Αυτό θα είχε μια εμβέλεια βαλκανική, παραευξείνια και μεσογειακή. Έτσι ακριβώς τίθεται στη δεύτερη κατηγορία του *μέτρου 2.1* χρηματοδοτούμενων ενεργειών, καθώς το περιβάλλον αναδεικνύεται σε παράγοντα κρίσιμο για την ανάπτυξη, τη συνεννόηση και τον πολιτισμό ευρύτερα στη Μεσόγειο και στις παρυφές του μεσογειακού χώρου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και ο *άξονας προτεραιότητας 5* με τη θεματική **ενότητα «Ποιότητα ζωής»**. Στον άξονα αυτό αναδεικνύεται ακόμα περισσότερο ***η δυναμική της στρατηγικής αναπτυξιακής συμμαχίας μεταξύ πολιτισμού και περιβάλλοντος.*** Τα κοινωνικοοικονομικά κριτήρια που τίθενται εκεί απηχούν ακόμα πιο εξειδικευμένα στις περιοχές του δικτύου natura και στην ανάγκη ανάπτυξης μιας νέας ποιότητας τουριστικού προϊόντος **και μιας νέας δυναμικής τουριστικών προορισμών. Αυτή η ταυτότητα θα αναδείξει το πολιτιστικό και κοινωνικό απόθεμα από κοινού, συμβάλλοντας στη σύγκλιση της περιφερειακής ανάπτυξης** μέσα από τη συστημική ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων

της ταυτότητας των τόπων, όπου ο ανθρώπινος και φυσικός παράγων είναι αλληλένδετοι.

Στο *3.1 προτεραιότητα 1,* που συνδέεται με την **προστασία και την ανάδειξη πολιτιστικής κληρονομιάς** προωθούνται και οι ειδικές δράσεις που συνδέονται ***με περιοδικές εκθέσεις***, παραγωγή και διάθεση πληροφοριακού υλικού, ***καινοτομικών πολιτιστικών προϊόντων*** και πολιτιστικών ειδών και η ***δημιουργία και ενίσχυση διακρατικών δικτύων συνεργασίας και ανταλλαγών***. Η συνιστώσα του περιβάλλοντος νομίζουμε ότι αποτελεί ένα αυτονόητο, καθώς συνδέεται με μια προστιθέμενη δυναμική και αξία μέσα από τη σύνθεση περιβάλλοντος και πολιτισμού, ενάντια στην απομόνωση που αποσπασματικοποιεί το περιβάλλον και τον πολιτισμό και τα απαξιώνει.

Εδώ τονίζεται σαφώς ότι ο στόχος του μέτρου αποβλέπει στην ανάπτυξη καινοτομίας στα θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και στην προστασία του περιβάλλοντος. Στις επιπτώσεις της προτεραιότητας αυτής που αναφέρεται στον τουρισμό νομίζουμε ότι εμπίπτει άμεσα και ***ο οικοτουρισμός και η διασύνδεση του πολιτιστικού με τον περιβαλλοντικό τουρισμό***. Σε πολλές περιπτώσεις τα προϊόντα που λειτουργούν ως μέσα ανάδειξης των τουριστικών προορισμών και προσέλκυσης του τουριστικού κοινού ή διεύρυνσης της τουριστικής αγοράς, τόσο για τον πολιτισμό όσο και για το περιβάλλον, είναι κοινά. Δεν είναι μόνο θέμα της δήλωσης της διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς ως στενά συνδεδεμένης με την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος αλλά και ότι από την ίδια την φύση των προϊόντων που χρησιμοποιούνται για την κοινή αγορά τουρισμού, περιβάλλοντος και πολιτισμού, υπάρχει αμοιβαιότητα και συνέργεια.

Έτσι προτείνουμε: **να μπουν στους ενδεικτικούς τελικούς δικαιούχους** μαζί με όλη την άλλη κατηγορία των φορέων **και οι διαχειριστικοί φορείς και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στον τομέα του πολιτισμού και του περιβάλλοντος.**

Στην *προτεραιότητα 2,* που αναφέρεται στην ανάπτυξη του σύγχρονου πολιτισμού, και πάλι μπορούμε να δούμε μια κοινή δυναμική. Δεν είναι λίγες οι εκθέσεις που έχουν πραγματοποιηθεί σχετικά με πολιτιστικά θέματα που αναφέρονται στο περιβάλλον τόσο το φυσικό (ομορφιές της φύσης) όσο και το ανθρωπογενές, όπως για παράδειγμα με το θέμα των σκουπιδιών. Τα διάφορα θέματα συνδέονται με τις παρεμβάσεις και την προστασία της φύσης με τρόπο που η ίδια η αναπτυξιακή λειτουργία του σύγχρονου κόσμου και τα πρότυπα διαβίωσης έχουν γίνει θέματα εικαστικά και πολιτιστικής δημιουργίας σε διεθνές εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Χαρακτηριστική ενδεικτικά είναι η θεματολογία στο Φεστιβάλ του *Ecocinema.*

Η προσφορά και η ζήτηση αυτών των πολιτιστικών αγαθών που συνδυάζουν περιβάλλον και πολιτισμό αυξάνει και αποτελεί ένα πεδίο προοπτικής για το μέλλον.

Αυτό το πεδίο μπορεί:

(α)να συναρθρωθεί με σημαντικά επικοινωνιακά γεγονότα θετικής επίδρασης για τον σύγχρονο πολιτισμό και το περιβάλλον,

(β)να διαμορφώσει μια δυναμική κοινωνικής οικονομίας συναφή και

(γ)να λειτουργήσει καταλυτικά **αναδεικνύοντας τις ευαισθησίες και τις δημιουργικές δυνάμεις πληθυσμιακών ομάδων, όπως οι γυναίκες, οι νέοι κτλ.**

Προτάσεις: 1)Το *μέτρο 3.5,* καθώς συνδέεται με την τόνωση της προσφοράς και της ζήτησης, μπορεί να συμπεριλάβει και **ειδική δράση για την προσφορά και τη ζήτηση** κοινών αγαθών και υπηρεσιών περιβαλλοντικών και πολιτιστικών. Εδώ αναδεικνύεται η συνάρτηση που υπάρχει με την τοπική παράδοση και το πολιτιστικό τοπικό δυναμικό.

2)Στο μέτρο αυτό προβλέπεται και **η ενθάρρυνση, η κινητικοποίηση ιδιωτικών χρηματοδοτήσεων-χορηγιών** και ένα αντίστοιχο πλαίσιο πρέπει να λειτουργήσει αμιγώς και στον περιβαλλοντικό τομέα.

3)Επειδή η ιδιαιτερότητα αυτού του μέτρου είναι ιδιαίτερα σημαντική, προτείνουμε να διευκολυνθεί η **πρόσβαση στα μέτρα** αυτά και των Δ.Φ. με κοινές πολιτικές που να λειτουργούν στο πλαίσιο οικονομιών κλίμακας και προστιθέμενης αξίας. Στην ανάδειξη τέτοιων κοινών πολιτικών θα χρειαστούν οπωσδήποτε μητροπολιτικές πιλοτικές συνεργασίες, όπως η συνεργασία του Πολιτιστικού Κέντρου Αθήνας με το Κέντρο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης «Αντώνης Τρίτσης» κτλ.

4.-Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας

Επιχειρησιακό πρόγραμμα Υγείας και Πρόνοιας

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την άσκηση πολιτικών και τη θεσμοθέτηση μέτρων υπάρχει μια στενότερη συνεργασία μεταξύ φορέων που δραστηριοποιούνται στον τομέα του περιβάλλοντος και των αντίστοιχων στον τομέα υγείας και πρόνοιας. Αντίθετα μπορεί να πει κανείς ότι στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος υπάρχει μια φαινομενική αποξένωση.

Χρειάζεται φαντασία και ίσως αυτή θα φέρει αρκετά αποτελέσματα για τη διασύνδεση των περιοχών του *δικτύου natura* και γενικότερα του περιβάλλοντος με ειδικά μέτρα του επιχειρησιακού προγράμματος υγείας και πρόνοιας. Στη διασύνδεση αυτή θα οδηγήσει η ανάγκη για δημιουργία σημαντικών επικοινωνιακών γεγονότων. Για παράδειγμα: Είναι δυνατόν **οι ειδικές κοινωνικές ομάδες**, δηλαδή οι ομάδες με κοινωνικές ανάγκες, για να βγουν από την απομόνωσή τους, να λειτουργήσουν στο πλαίσιο επικοινωνιακών γεγονότων, αλλά και γεγονότων που έχουν θεραπευτική σημασία και σημασία κοινωνικής και φυσικής επανένταξης στη ζωή **σε προστατευόμενες περιοχές**, εν γένει σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον. Αυτό θα αποτελούσε και μια ένδειξη κατάκτησης μιας νέας πολιτιστικής δυναμικής και **θεραπευτικής σχέσης μεταξύ των ομάδων αυτών και της φύσης** και θα αποτελούσε και ένα πολύ καλό μήνυμα για τη **διασύνδεση της ανθρώπινης υγείας με τη φύση**, για την εναλλακτική αντιμετώπιση και την **πρόληψη του κόστους υγείας και πρόνοιας**, μια καλύτερη σχέση μας με τη φύση.

Ούτως ή άλλως η φύση αφορά **το σύνολο των ανθρώπων** και όχι μόνο τις ειδικές ομάδες. Αφορά επίσης

άμεσα το θέμα της υγείας, πλην άλλων, και σαν τρόπο ζωής, επειδή σε ένα μεγάλο βαθμό **η σύγχρονη καταναλωτική κοινωνία** αποκλίνει από τη φύση και ***διαμορφώνει ένα πρόσθετο κόστος για την υγεία και την πρόνοια*** και για την πρόληψη ασθενειών.

Η φύση είναι και ένας παράγοντας κοινωνικής συνοχής ακόμα και για την οικογένεια, για τις ειδικές ομάδες πληθυσμών, και θα μπορούσε αυτό να ενταχθεί στο πλαίσιο **της κατάρτισης**, για παράδειγμα **του προσωπικού στο *μέτρο 2.4*** για την στήριξη της αποασυλοποίησης και της κοινωνικοοικονομικής επανένταξης και της συνεχούς υποστήριξης ψυχικά ασθενών. Θα μπορούσε επίσης να διασυνδεθεί με ενέργειες πρόληψης και ενίσχυσης κοινωνικής αλληλεγγύης και κοινωνικοοιονομικής επανένταξης στο *μέτρο 2.3 ή στο 2.2 και το 2.1 αλλά και στο 1.3* που αναφέρεται στην εξω-νοσοκομειακή φροντίδα.

Εδώ πρέπει να ανακαλέσουμε επικοινωνιακά συμβάντα στη Μ. Βρεττανία και την Αυστραλία, όπου, για παράδειγμα, για την ψυχολογική υποστήριξη παιδιών έγινε επίσκεψη στα νοσοκομεία όπου νοσηλευόντουσαν αυτά τα παιδιά φέρνοντάς τους ζώα, επειδή η επαφή τους με τα ζώα τα βοηθάει να αισθανθούν καλύτερα και να αναρρώσουν γρηγορότερα, ή σε άλλες τέτοιες περιπτώσεις. Έτσι θα αναδεικνυόταν πιο έντονα η σύνδεση ανθρώπου και φύσης.

Ο τομέας της υγείας είναι και ένας από τους βασικούς παράγοντες που καθιστούν ελκυστική τη φύση στον άνθρωπο και που κάνουν τη φύση ένα συγκριτικό πλεονέκτημα, ένα πεδίο ζήτησης και αναζήτησης για το σύγχρονο πεδίο ζωής.

Είναι φανερό ότι η εμπλοκή με το επιχειρησιακό υγείας και πρόνοιας του περιβάλλοντος απευθύνεται σε

μια προχωρημένη φαντασία, αλλά υπάρχει χώρος για τη φαντασία και τα αποτελέσματά της και την πρακτικότητά της σε κάθε περίπτωση.

5.-Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων
Επιχειρησιακό πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ

Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση

Το επιχειρησιακό αυτό εντάσσεται στον άξονα ανθρωπίνων πόρων του σχεδίου περιφερειακής ανάπτυξης, που αναπτύσσεται πάνω στους πυλώνες **βελτίωσης της απασχολησιμότητας και ανάπτυξης του επιχειρηματικού πνεύματος,** ενθάρρυνσης και προσαρμοστικότητας των επιχειρήσεων και του προσωπικού τους και της ενίσχυσης των ίσων ευκαιριών για άνδρες και γυναίκες.

Οι ειδικές προσαρμογές που συνδέονται με την ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος και την **προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων** και του προσωπικού έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πράσινη επιχειρηματικότητα και την εισαγωγή σ' αυτήν, τόσο στη βάση των μακροχρόνιων προσαρμογών όσο και των βραχυχρόνιων. **Η δια βίου ζήτηση για περιβαλλοντική εκπαίδευση** -και μέσα σ' αυτή πρέπει να συμπεριλάβουμε πλέον και την εκπαίδευση στην πράσινη επιχειρηματικότηταείναι ζωτικό συστατικό για την κοινωνική συνοχή και την ανάπτυξη των προστατευόμενων περιοχών.

Δράσεις που συνδέονται με τον άξονα *προτεραιότητας 1* και το *πεδίο πολιτικής 2* κάνουν μια ιδιαίτερη αναφορά για την ολοκληρωμένη προσέγγιση της κοινωνικής συνοχής και της πρόσβασης στις δυναμικές ανάπτυξης των προστατευόμενων περιοχών, καθώς αυτός ο άξονας προτεραιότητας στοχεύει στην άρση του κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτή η άρση είναι απολύτως συμβατή με τις ανάγκες που έχουν οι προστατευόμενες περιοχές. Σε αυτές τις περιοχές η ανάπτυξη είναι πιο δύσκολη από ό,τι αλλού λόγω χαμηλής ανταγωνιστικότητας. Γι' αυτόν τον

λόγο σ' αυτές τις περιοχές είναι πιο αναγκαία η κοινωνική συνοχή, πράγμα που σημαίνει ότι ακόμη και οι κοινωνικά αδύναμοι πρέπει να διευκολύνονται περισσότερο στην εξεύρεση εργασίας.

Στο εισαγωγικό του επιχειρησιακού της εκπαίδευσης τονίζεται ότι ενθαρρύνεται μέσα από τα προγράμματα σπουδών τριτοβάθμιας και τεχνικής εκπαίδευσης ***η επιχειρηματική δράση φοιτητών και σπουδαστών και μάλιστα σε τομείς καινοτόμων προϊόντων.*** Επειδή ο τομέας του περιβάλλοντος είναι ένας τομέας δυναμικής για το μέλλον και ένας τομέας που απαιτεί ένταση γνώσης και καινοτομίας, γι' αυτό τον λόγο πιστεύουμε ότι η ερμηνεία αυτής της παραγράφου αφ' ενός μεν καλύπτει όλο το πλαίσιο των προσαρμογών και των διαδρομών που πρέπει να κάνει η εκπαίδευση για το περιβάλλον και την αειφορική επιχειρηματικότητα και αφ' ετέρου την συνδέει με τις ιδιαίτερες προτεραιότητες που πρέπει να υπάρχουν στις περιοχές του *δικτύου natura*.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι **οι περιοχές του *δικτύου natura* αφορούν περίπου το 20% της επικράτειας** και έχουν δυσανάλογα μικρό ανθρώπινο δημογραφικό δυναμικό. Όμως δεν παύουν να είναι περιοχές με ανάπτυξη συγκεκριμένης κατεύθυνσης, που ***πρέπει να μπουν στον εθνικό στρατηγικό σχεδιασμό όλων των πολιτικών*** μέσα από τις ιδιαιτερότητές τους, τόσο στο επίπεδο της χώρας μας όσο και στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Από εκεί και πέρα στο επιχειρησιακό της εκπαίδευσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ***μέτρο 2.6* που συνδέεται με προγράμματα προστασίας του περιβάλλοντος και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης**.

Προτάσεις: 1) Πρέπει να σημειώσουμε ότι στο σύνολο των μέτρων πρέπει να υπάρξει μια ενσωμάτωση πε-

ριβαλλοντικής πολιτικής που να συνδράμει τις προστατευόμενες περιοχές. Για παράδειγμα, **στον τομέα των βιβλιοθηκών** πρέπει να υπάρξει μια επάρκεια, για δε τις προστατευόμενες περιοχές μια ιδιαίτερα ανάλογη ενίσχυση αυτών των βιβλιοθηκών με κατάλληλα βιβλία, οδηγούς και με κατάλληλη **διασύνδεση των βάσεων δεδομένων** τους με το θέμα του περιβάλλοντος. Το ζήτημα αυτό και αυτή η ευθύνη δεν πρέπει να περιορίζεται μόνον στα προβλεπόμενα δύο κέντρα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης ανά περιφέρεια. Αυτό δεν μειώνει ούτε τον ρόλο των δύο κέντρων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης ούτε τον ρόλο που μπορούν να αναπτύξουν οι διαχειριστικοί φορείς σε σχέση με αυτό ούτε ακόμα τον ρόλο των μη κυβερνητικών οργανώσεων.

2)Σε εθνική κλίμακα μια υποθεματική ενότητα σ' ένα **εργαστήριο πληροφορικής για το περιβάλλον** μπορεί να λειτουργήσει σταδιακά και πιλοτικά, αναδεικνύοντας και την δυναμική των σύγχρονων μεθόδων παρακολούθησης του περιβάλλοντος μέσα στην κοινωνία της πληροφορίας, σε συνάρτηση με το Οικοδίκτυο ως μέρος της Κοινωνίας της Πληροφορίας, που προωθεί το ΥΠΕΧΩΔΕ για τις προστατευόμενες περιοχές.

3)Οι θεματικές ακόμα λειτουργίες-ενότητες στο **ΙΕΚ** πρέπει να συνδεθούν με τον τομέα του περιβάλλοντος πιο ενεργητικά.

4)Στη διασύνδεση των **ιδρυμάτων τριτοβάθμιας** εκπαίδευσης θα πρέπει να υπάρξει μια ολοκληρωμένη διασύνδεση γύρω από το θέμα του περιβάλλοντος μεταξύ όλων των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης στην επικράτεια.

5)Μπορούν να δημιουργηθούν **γραφεία διασύνδεσης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης με την παραγωγή**. Αυτά θα παίζουν έναν ιδιαίτερο ρόλο διευκολύνοντας τη

διασύνδεση των τριτοβάθμιων ιδρυμάτων με τα επιμελητήρια, τις επιχειρήσεις και τους διαχειριστικούς φορείς των περιοχών του *δικτύου natura*.

6) Στον τομέα των πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων η **διασύνδεση όλων των πολιτιστικών και περιβαλλοντικών φορέων** για το περιβάλλον είναι ιδιαίτερα σημαντική και θα έχει ένα πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα στην ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης. Αυτό το αποτέλεσμα θα είναι ανάλογο με τη διασύνδεση των ατόμων με ειδικές ανάγκες με το περιβάλλον και την προστασία της φύσης που προείπαμε. Αυτό περιλαμβάνεται και στο *μέτρο 1.1*.

Στον άξονα *προτεραιότητας 2* υπάρχει η ιδιαίτερη ενότητα στο *μέτρο 2.6* για τα προγράμματα προστασίας περιβάλλοντος και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Η διασύνδεση των μέτρων του επιχειρησιακού προγράμματος φαίνεται και αναγνωρίζεται και μέσα στη δομή και ανάλυση του προγράμματος, καθώς το *μέτρο 2.6,* που αφορά την περιβαλλοντική εκπαίδευση, διασυνδέεται με το *μέτρο 1.1* για τους αλλοδαπούς και τους μαθητές ειδικών κατηγοριών, σε συνάρτηση με τον ελληνικό πολιτισμό και το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον των περιοχών.

Αυτά είναι μέτρα που πρέπει να αξιοποιηθούν συνδυαστικά, ιδιαίτερα από τις προστατευόμενες περιοχές, τόσο το *μέτρο 1.1* όσο και το *2.6*. Με όμοιο επίσης τρόπο διασυνδέονται με τις ***προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές,*** όπου αναγνωρίζονται θέματα ήπιων μορφών ενέργειας, φυτοπροστασίας, εναλλακτικής, οικολογικής και ολοκληρωμένης. Υπάρχει όμως πάντοτε ο όρος να μην υπάρχει επικάλυψη με δράσεις άλλων επιχειρησιακών προγραμμάτων. Στους δικαιούχους του συγκεκριμένου μέτρου περιλαμβάνονται επιστημονικές και μη κυ-

βερνητικές οργανώσεις, ΟΤΑ, κέντρα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, σχολικές μονάδες, ΤΕΕ, σχολές επαγγελματικής κατάρτισης.

Πρόταση: **Θα προτείναμε στο 2.6 να συμπεριληφθούν, και αυτό είναι αυτονόητο, και οι διαχειριστικοί φορείς των προστατευόμενων περιοχών**.

Όπως και πάλι τονίζεται το *μέτρο 2.6* συνδέεται με όλα τα μέτρα του *άξονα 1* και με το *μέτρο 5.2* που αναφέρεται στους εξοπλισμούς και τις υποδομές για τη στήριξη των δράσεων που θα αναλυθούν στα πλαίσια του *μέτρου 2.6.*

Στο *μέτρο 3.1* προβλέπονται **μαθήματα επιχειρηματικότητας** που θα εντάσσονται στο κανονικό προπτυχιακό πρόγραμμα των ΑΕΙ και των ΤΕΙ και προτείνουμε να ενταχθεί οπωσδήποτε εδώ ***η πράσινη επιχειρηματικότητα*** και δράσεις που συνδέονται με ανάπτυξη δομών υποστήριξης της οικονομίας και μεταφοράς τεχνολογίας όπως και δράσεις που συνδέονται με εργαστήρια παροχής υπηρεσιών μοναδικά στη χώρα. Η εφαρμογή προγραμμάτων όπως η **«Τεχνομάθεια»** λειτουργεί σαν ένα εφαλτήριο και για την πράσινη επιχειρηματικότητα. Η τεχνομάθεια μπορεί να αποτελέσει ένα πεδίο δράσης για το περιβάλλον και την τεχνοβιοοικολογία, αφήνοντας έξω την γενετική αλαζονεία.

Θα επαναλάβουμε ότι, σε εκείνους τους δικαιούχους του επιχειρησιακού που βρίσκονται εκτός του πλαισίου των αυστηρώς εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και φορέων, θα πρέπει να ενταχθούν και οι Δ.Φ.

Πρόταση: 1)Η μέχρι τώρα έλλειψη επαρκών προοπτικών εργασίας στον τομέα του περιβάλλοντος θα αλλάξει και **θα συστήναμε την αλλαγή αξιολόγησης** για τη

συμβολή στην επίτευξη στόχων του **άξονα 4** για το **μέτρο 2.6 σε σχέση με τη βελτίωση της απασχολησιμότητας.**

2)Για παράδειγμα: Στην περίπτωση της πρόσκλησης για την υποστήριξη των επιχειρηματικών ιδεών μέσα από δομές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, η μεν διορία της πρόσκλησης έχει ήδη λήξει, όμως θα πρέπει να γίνει **εκ των υστέρων διασύνδεση,** ώστε να συμπεριληφθεί το περιβαλλοντικό ενδιαφέρον και η περιβαλλοντική συνιστώσα σε σχέση με την ανάπτυξη του *δικτύου natura* και τις επιχειρηματικές ιδέες στο πεδίο αυτό.

3) Γενικότερα πρέπει να παρακολουθούνται οι προσκλήσεις και να υπάρχει μια ενημέρωση από **ένα παρατηρητήριο για τις ευκαιρίες της αειφορικής ανάπτυξης.** Αυτό θα πρέπει να ενημερώνει κάθε ενδιαφερόμενη πλευρά είτε είναι συλλογικός φορέας είτε ενδιαφερόμενος ιδιώτης για τις προσκλήσεις και τις υφιστάμενες ή τις μελλοντικές δραστηριότητες.

Η παρέμβαση των Δ.Φ. στα γραφεία διασύνδεσης για την επιχειρηματικότητα είναι ιδιαίτερα σημαντική ακόμα και για την ανάπτυξη του εθελοντισμού όπως και για τη δημιουργία ενός παρατηρητηρίου πράσινης επιχειρηματικότητας. Ήδη προβλέπεται να δημιουργηθεί ένα γενικό παρατηρητήριο της επιχειρηματικότητας σε κάθε περίπτωση όπως επίσης και για **τη διοργάνωση ειδικών εκδηλώσεων που συμπεριλαμβάνονται στη λειτουργία των γραφείων διασύνδεσης και ανάπτυξης της επιχειρηματικότητας**.

Σε αυτό λοιπόν <u>προτείνουμε</u> να παρέμβουν οι Δ.Φ. με αίτημα να συμπεριλάβει και την περιβαλλοντική διάσταση και έτσι να γίνει πράσινο παρατηρητήριο.

Οι προστατευόμενες περιοχές μπορούν να λειτουργήσουν και σαν **ανάδοχοι εκπαιδευτικού και εργασια-**

κού προορισμού για αυτούς που προσφεύγουν στα γραφεία διασύνδεσης και για τους καταρτιζόμενους. Οι προβλεπόμενες δράσεις για τα γραφεία διασύνδεσης είναι εξαιρετικού ενδιαφέροντος για τους Δ.Φ., επειδή οι Δ.Φ. μπορούν σε συνεργασία με άλλους φορείς να συμμετάσχουν σε προβλεπόμενες ημέρες δράσεων, οργανώσεις συνεδρίων, παραγωγές υλικού κτλ. Αυτό θα επιφέρει μια οικονομία κλίμακας στην δαπάνη της δράσης και ο Δ.Φ. δεν θα την επωμισθεί εξ ολοκλήρου.

Μέσα στους κωδικούς του τεχνικού δελτίου για την υποστήριξη επιχειρηματικών ιδεών μέσα από τις δομές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ο ***κωδικός 17*** **αξιολογεί τις προτάσεις σε σχέση και με το περιβάλλον.** Αυτό αναδεικνύει αυτόματα τη σημαντικότητα του περιβάλλοντος και γιατί θα μπορούσε να είναι επιλέξιμη η πράσινη επιχειρηματικότητα και το πεδίο των ιδεών της.

6.- Υπουργείο Γεωργίας

Γενικές Παρατηρήσεις

Η αποσύνδεση της ΚΑΠ αποτελεί μια κεντρική πολιτική περιβαλλοντικής προσαρμογής και εκσυγχρονισμού του αγροτικού τομέα. Η διεύρυνση της ΚΑΠ και η νέα οργάνωση της ΚΟΑ σ' όλα τα προϊόντα με τους όρους της «αποσύνδεσης» θα βοηθήσει στον συνολικό αειφορικό μετασχηματισμό της αγροτικής παραγωγής.

Η καθετοποίηση των περιβαλλοντικών προσαρμογών της αγροτικής προσαρμογής πρέπει να ολοκληρωθεί με την ενίσχυση της «πράσινης μεταποίησης». Αυτό σημαίνει ότι πρέπει με το κριτήριο αυτό να επιμείνουμε στο στόχο του 15% για τις μεταποιητικές επιχειρήσεις σε σχέση με τα αγροτικά προϊόντα.

Αντίστοιχες διαρθρωτικές ποσοτικοποιήσεις και πολιτικές πρέπει να υπάρξουν, για παράδειγμα, σε σχέση με τα «ενεργειακά» φυτά, με τη δημιουργία «ενεργειακών» κομπόστ, την παραγωγή βιοκαυσίμων και την αξιοποίηση της βιομάζας. Οι ενεργειακές καλλιέργειες αποτελούν και ένα πεδίο αποσύνδεσης της γεωργίας και αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών στις περιοχές των δικτύων natura, αρκεί να μην προέρχονται από τις μεταλλαγμένες ποικιλίες.

Αγροτική ανάπτυξη και περιβάλλον

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η δυναμική που εμφανίζεται μέσα από το Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης στο Τμήμα Εγγυήσεων, όπου υλοποιούνται δράσεις που εντάσσονται στον *άξονα 2, 3 και 4.*

Γενικό περιεχόμενο των αξόνων 2,3,4

1)*Ο άξονας 2* συνδέεται με **ολοκληρωμένες παρεμβάσεις** στις μειονεκτικές περιοχές και τις ***περιοχές που υπόκεινται σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς***.

2)*Ο άξονας 3* συνδέεται με **γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα.**

3)*Ο άξονας 4* συνδέεται με **δάσωση γεωργικών γαιών**.

Περιεχόμενο των αξόνων 2,3,4 και των γενικών στόχων 1,2,3

Ο πρώτος στόχος, που είναι ο αναπτυξιακός στόχος, συμπεριλαμβάνει **την ποιότητα των προϊόντων** όπως και των μεταποιημένων, τα προϊόντα ***βιολογικής γεωργίας***, *τα* ***προϊόντα ονομασίας προέλευσης*** *και* ***γεωγραφικής ένδειξης*****, τα προϊόντα πιστοποιημένης παραγωγής** με το σύστημα της ολοκληρωμένης παραγωγής, καθώς συμπεριλαμβάνουν ολοκληρωμένα ή μερικά περιβαλλοντικές προσαρμογές.

Στο επίπεδο των γενικών στόχων ο δεύτερος αναπτυξιακός στόχος συνδέεται με τη **βιώσιμη ανάπτυξη της υπαίθρου** και την αποκατάσταση κοινωνικής συνοχής, και ο τρίτος στόχος συνδέεται με τη **διατήρηση του περιβάλλοντος** και της κοινωνικής συνοχής για όλο τον αγροτικό πληθυσμό. Οι δυο αυτοί στόχοι εμφανίζουν ισχυρή συνάφεια με την προστασία του περιβάλλοντος.

Στην πρόβλεψη για τις διεπαγγελματικές ενώσεις παραγωγών μεταποιητών εμπόρων προτείνουμε να υπάρξουν **ποιοτικές υποκατηγορίες διεπαγγελματικών οργανώσεων,** στις οποίες να διαμορφώνονται κοινές στρατηγικές για τα βιολογικά προϊόντα ή τα προϊόντα ονομα-

σίας προέλευσης. Επίσης στις προστατευόμενες περιοχές, σε τοπικό επίπεδο, μπορούν να υπάρξουν **οριζόντιες διεπαγγελματικές οργανώσεις**, βασισμένες στα τοπικά σύμφωνα ποιότητας που να λειτουργούν με αντίστοιχο τρόπο και να διαρθρώνουν μια ανάλογη δυναμική για την ποιότητα της παραγωγής και την αγορά.

Το μεγάλο ζήτημα για την αειφορική γεωργία βρίσκεται στο να αναπτυχθεί η ζήτηση και **να διαμορφωθούν οι όροι συνάντησης ζήτησης και προσφοράς τόσον επαρκώς, ώστε το κριτήριο επιλογής του καταναλωτή να είναι η ποιότητα.** Σε αυτή την περίπτωση ο καταναλωτής αποδέχεται να πληρώσει μεγαλύτερη τιμή για το ***ποιοτικότερο προϊόν*** και την ***αξιοπιστία του παραγωγού***. Επομένως έτσι επηρεάζεται ο ίδιος ο μηχανισμός των τιμών της αγοράς υπέρ της ποιότητας και αντισταθμίζεται η ελλειμματικότητα που εμφανίζουν τα βιολογικά ή τα πράσινα προϊόντα της γεωργίας στην καμπύλη δυνατοτήτων σε σχέση με τα συμβατικά. Παράλληλα θα υπάρχει μια διαρθρωτική στήριξη για την ανάπτυξη της αειφορικής γεωργίας, κλιμακωνόμενη ανάλογα με τις βαθμίδες προσαρμογής.

Μέσα στα αναγκαία πρέπει να προσθέσουμε και τη βελτίωση, την **αναβάθμιση των φυσικών εισροών της αγροτικής παραγωγής στην κατεύθυνση της περιβαλλοντικής προσαρμογής της** (όπως π.χ. βιολογική λίπανση, βιομάζα κ.ά. που αποτελούν τις εισροές) και τη διασύνδεση της έρευνας με την αγροτική παραγωγή και την αειφορική διαχείριση των εδαφικών και υδατικών πόρων. Το μοντέλο των εναλλακτικών οικονομικών δραστηριοτήτων, των συμπληρωματικών με τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, μέσα στα πλαίσια ολοκληρωμένων παρεμβάσεων τοπικής ανάπτυξης είναι αναγκαίο και ζωτικό για τη δια-

σύνδεση της πολιτιστικής κληρονομιάς και παράδοσης και την αξιοποίησή της παράλληλα με την ανάδειξη της φύσης και του περιβάλλοντος.

Ύστερα από την εφαρμογή του διαχειριστικού καθεστώτος στις προστατευόμενες περιοχές πρέπει να προχωρήσουμε σε μια ολοκληρωμένη παρακολούθηση και με τα εργαλεία της οικονομικής επιστήμης αλλά και με την απογραφή των δεδομένων, στη στατιστική εικόνα. Ειδικά είναι αναγκαία για τις προστατευόμενες περιοχές η παρακολούθηση τις συνδυασμένων ποσοτικών και ποιοτικών αποδόσεων. Οι αποδόσεις στην αγορά συναφώς με την ποιότητα και ποσότητα των παραγόμενων προϊόντων και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τοπικής ανάπτυξης είναι σημαντικές για την εξέλιξη της ανταγωνιστικότητας των προστατευόμενων περιοχών. Τα προβλήματα που υφίστανται σε σχέση με τις ορεινές ή ημιορεινές και τις νησιωτικές, μειονεκτικές περιοχές δεν πρέπει να επεκταθούν και να γίνουν γενικό χαρακτηριστικό των περιοχών του δικτύου natura.

Ενδιαφέρον παρουσιάζεται στην περιβαλλοντική παρακολούθηση, όπου έχουμε **συνάντηση του καθεστώτος οδηγιών του *δικτύου natura* με την οδηγία για τις λεκάνες απορροής 2000/60 στα πλαίσια της οδηγίας 91/676/ΕΟΚ,** στην οποία έχουν καθοριστεί ***τέσσερις ευπρόσβλητες ζώνες για την Ελλάδα*** συναφώς με την ανατολική και τη δυτική Θεσσαλία, το Κωπαϊδικό πεδίο, το Αργολιδικό και το τμήμα της πεδιάδας Πηνειού ποταμού στην Ηλεία. Αυτό συμβαίνει, επειδή, στο βαθμό που συναντούνται οι ζώνες αυτές με προστατευόμενες περιοχές του δικτύου natura, πρέπει να υπάρξουν ***ειδικές πρόσθετες περιβαλλοντικές ρυθμίσεις*** για την αποκατάσταση, σε σχέση εν προκειμένω με τη *συγκέντρωση νιτρικών στα νερά*. Εδώ είναι ένα πολυμερές πεδίο δράσης και θα πρέ-

πει να εστιάσουμε σ' αυτό και να δούμε τις συνέργειες των δράσεων που απαιτούνται σ' αυτές τις ζώνες. Σε αυτές θα πρέπει να προστεθεί η πεδιάδα της Θεσσαλονίκης, η λίμνη Κερκίνης, η πεδιάδα του Στρυμόνα και τα παράκτια πεδία του Αμβρακικού.

Ακόμα οι εντοπισμοί αντίστοιχων συναφειών και με άλλα πεδία δράσης, όπως με το πρόβλημα ρύπανσης από την κατηγορία των κτηνοτροφικών αποβλήτων που εστιάζεται στους νομούς Εύβοιας (γύρω από την Αρτάκη και τη Χαλκίδα), Αττικής, Θεσσαλονίκης, Ιωαννίνων (γύρω από τη λίμνη Παμβώτιδα), Άρτας και Πρέβεζας (στις λεκάνες των ποταμών Λούρου και Άραχθου), Λάρισας, Αιτωλοακαρνανίας (γύρω από την Τριχωνίδα) απαιτούν μια ιδιαίτερη συνέργεια τεχνικών πολιτικών, αναπτυξιακών ρυθμίσεων αλλά και εφαρμογής των ευρωπαϊκών προγραμμάτων στον τομέα της γεωργίας.

Στο σύνολο της επικράτειας η συνέργεια πολιτικών στον τομέα των προστατευόμενων περιοχών συνδέεται με τα 14 **υδατικά διαμερίσματα** της χώρας. Μπορούμε να εστιάσουμε ακόμη πιο συγκεκριμένα στα πεδία όπου υπάρχει σοβαρή διακύμανση και εξάντληση των υδατικών αποθεμάτων, στις περιοχές δηλαδή όπου υπάρχει βιοτική υποβάθμιση και ποσοτική ανεπάρκεια. Μια ειδική περίπτωση είναι οι ***περιοχές υφαλμύρωσης***, καθώς αυτές σε ένα μεγάλο βαθμό υποεπιδρούν στις υδροβιοτοπικές ζώνες. Το Δέλτα του Νέστου και η παράκτια περιοχή μέχρι τη λίμνη Μητρικού στην Β. Ελλάδα, η Ελευθερούπολη στην Καβάλα, ο κάμπος της Θεσσαλονίκης, η παράκτια ζώνη Πιερίας, η Νικόπολη Πρέβεζας, τα νησιά του Αιγαίου, οι παράκτιες περιοχές της Πελοποννήσου αλλά και άλλες συνδέονται με το πρόβλημα της υφαλμύρωσης. Αυτό το πρόβλημα απαιτεί συμπληρωματικές προσεγγί-

σεις μέσα στο καθεστώς διαχείρισης και ειδικές προβλέψεις για τις αναπτυξιακές ρυθμίσεις στις περιοχές αυτές.

Και οι ζώνες υποβάθμισης των εδαφών και των υδάτων πρέπει να συνεκτιμηθούν στο βαθμό που περιλαμβάνουν επάλληλα εκτάσεις κοινές με τις εκτάσεις του δικτύου natura, ώστε να προκύψει ένας συντονισμός γύρω από τη γεωργική πολιτική και τις χρήσεις των παραγωγικών συντελεστών. Σύμφωνα με την *Οδηγία 92/83* της ΕΟΚ οι εξισωτικές αποζημιώσεις στις πεδινές περιοχές, των οποίων προτάθηκε η ένταξη στο *Δίκτυο Φύση 2000,* συνδέονται και με παραγωγικές δραστηριότητες στη γεωργία, την κτηνοτροφία και την αλιεία που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα.

Ανάμεσα στις περιοχές που αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα με την ***αυξημένη ζήτηση του νερού*** είναι οι λίμνες Λαγκαδά και Βόλβη, το δέλτα Αξιού, το δέλτα Αλιάκμονα, η λίμνη Λουδία, η λίμνη Βεγορίτιδα.

Ενώ προβλήματα αυξημένης συγκέντρωσης αζώτου και φωσφόρου εντοπίζονται στο δέλτα Πηνειού Θεσσαλίας και του Πηνειού Ηλίας, στον Αξιό, Αλιάκμονα, Αμβρακικό, στην Κερκίνη και στον Στρυμόνα.

Οι παραπάνω δεν είναι οι μόνες περιοχές που αντιμετωπίζουν τέτοια προβλήματα, αλλά είναι από τις πλέον διακριτές. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Δέλτα του Έβρου, όπου αποτιμώνται ως διατρεφόμενα περίπου οχτώ χιλιάδες βοοειδή. Αντίστοιχα προβληματική είναι η μεγάλη συγκέντρωση ζωικού κεφαλαίου που εμφανίζεται στη λίμνη Κερκίνη. Σε κάθε τέτοια περίπτωση πρέπει να υπάρξουν ειδικές αναπτυξιακές ρυθμίσεις, που θα πρέπει να ωθήσουν σε μια μετατόπιση (αλλαγή) στην παραγωγή του εισοδήματος. Η μετατόπιση αυτή θα συνίσταται σε μια **πολυλειτουργική** οικονομική δραστηριότητα των αγροτών, ώστε να αντισταθμιστεί η απώλεια εισοδημά-

των που προκαλείται από την μειωμένη αγροτική παραγωγή.

Ένα άλλο ζήτημα είναι το πρόβλημα της **υποβάθμισης του αγροτικού τοπίου** λόγω υπερεκμετάλλευσης. Αυτό το πρόβλημα πρέπει να αντιμετωπιστεί, επειδή συνδέεται, πλην άλλων, και με την πολύπλευρη αξιοποίηση των προστατευόμενων περιοχών ***Το αγροτικό τοπίο μπορεί να είναι ένας τουριστικός πόρος εισοδήματος και ένας πόρος τοπικής ποιότητας ζωής***. Γι' αυτό χρειάζεται μια ολοκληρωμένη συμβουλευτική γύρω από τη διατήρηση του αγροτικού τοπίου και την αναβάθμιση ή την ανάκτησή του.

Σε αντίστοιχη κατάσταση βρίσκονται οι περιοχές **εγκατάλειψης,** στις οποίες όμως ναι μεν επέρχεται καταστροφή του αγροτικού τοπίου, αλλά λόγω παντελούς απουσίας ανθρώπινης χρήσης. Σε αυτές τις περιοχές χάνεται το ενδιαφέρον και η προοπτική για την ανάδειξή τους.

Στους **αναδασμούς** επίσης πρέπει να συνεκτιμηθούν ζητήματα αγροτικού τοπίου, τα οποία προβλέπονται ούτως ή άλλως μέσα από την περιβαλλοντική διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών. Εδώ προτείνουμε: να δημιουργηθούν ζώνες βιοποικιλότητας και μικρών τοπικών δασυλλίων, που θα μπορούν να είναι πόλοι οικοτουριστικής έλξης, πόλοι εναλλακτικού τουρισμού και ανάδειξης των περιοχών, μέσα από ειδική πρόβλεψη στους αναδασμούς των κτηματικών περιφερειών.

Η γεωργία πρέπει να προσαρμοστεί στον χαρακτήρα των προστατευόμενων περιοχών. Στον τομέα αυτής της προσαρμογής θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις παραγωγικά δυναμικές περιοχές, επειδή σ' αυτές τις περιοχές θα πρέπει, παράλληλα με την προσαρμογή της γεωργίας, να μην πληγούν και τα στοιχεία της κοινωνικής

συνοχής και ευημερίας. Γι' αυτό χρειάζονται κατάλληλες οικονομικές στρατηγικές.

Θα εστιάσουμε τώρα στον *άξονα προτεραιότητας 2* στο *μέτρο 2.2,* καθώς υπάρχουν πλέον οι περιβαλλοντικοί περιορισμοί και έχουν καθοριστεί οι περιοχές ή θα καθοριστούν άμεσα από το διαχειριστικό καθεστώς των προστατευόμενων περιοχών. Σε αυτή την περίπτωση πρέπει να εκτιμηθεί και να ποσοτικοποιηθεί η **αντιστάθμιση των οικονομικών απωλειών που υφίστανται οι προστατευόμενες περιοχές λόγω των περιβαλλοντικών περιορισμών στους οποίους υπόκεινται.** Αυτή η αντιστάθμιση γίνεται με την εξισωτική αποζημίωση *No2* ή αποζημίωση περιβαλλοντικών περιορισμών.

Αντίστοιχη είναι η εξέλιξη στον άξονα προτεραιότητας 3 που συνδέεται με τα γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα. Οι επιβαλλόμενοι από αυτά τα μέτρα όροι για μείωση της ρύπανσης επιφέρουν ορισμένες επιπτώσεις, που επίσης πρέπει να καταγραφούν ολοκληρωμένα, όπως και στην παραπάνω περίπτωση.

Προτείνουμε:

1)Να χρησιμοποιηθεί η γνώση και η εμπειρία του υφιστάμενου δικτύου των βιολογικών αγροκτημάτων. Θα πρέπει να ενθαρρυνθεί η εκ μέρους του απογραφή των οικονομικών στοιχείων των αγροκτημάτων αυτών. Έτσι θα γίνει δυνατόν να υπάρξουν στοιχεία, για να εκτιμηθεί το κόστος παραγωγής, (οικονομικό και κοινωνικό), η καθαρή πρόσοδος, να παρακολουθηθούν οι επιπτώσεις στην απασχόληση και τις οικονομικές δραστηριότητες και να υπάρξει μια περιβαλλοντική αποτίμηση των εξελίξεων σε σχέση με το έδαφος, τη φυτοβιοποικιλότητα, την πανιδική βιοποικιλότητα, τη ρύπανση και το υδάτινο δυναμικό. Κάτι αντίστοιχο θα πρέπει να επιχειρηθεί και με τα συμ-

βατικά αγροκτήματα, αν και δεν υφίσταται δίκτυο τέτοιων κτημάτων, πράγμα που θα διευκόλυνε σημαντικά αυτή την απογραφή.

2)Οι Διαχειριστικοί Φορείς πρέπει να συνδεθούν με τη βάση δεδομένων αυτού του δικτύου και να συνεργαστούν για την εφαρμογή των πολιτικών.

3)Επίσης πρέπει να υπάρξει μια παρόμοια αποτύπωση της εμπειρίας του προγράμματος μείωσης νιτρορύπανσης που εξελίσσεται στον θεσσαλικό κάμπο σε συνεργασία με τον Αγροτοπεριβαλλοντικό Σύνδεσμο, όπως και του προγράμματος που παρακολουθεί το Πανεπιστήμιο Πατρών για την μακροχρόνια παύση εγκατάλειψης γεωργικών γαιών.

Επίσης ο *άξονας προτεραιότητας 4* με τις επιπτώσεις της **δάσωσης γεωργικών γαιών** και τη στήριξη των δασικών πόρων της χώρας έχει επίσης περιβαλλοντικό ενδιαφέρον για τις προστατευόμενες περιοχές.

Ενδιαφέρον υπάρχει στη διαχείριση των ενισχύσεων στις προστατευόμενες και τις μειονεκτικές περιοχές με την εφαρμογή **κωδίκων ορθής γεωργικής πρακτικής**.

Στις γενικές υποχρεώσεις των κωδίκων συμπεριλαμβάνεται η κατάλληλη τεκμηριωμένη εκτίμηση ποσότητας λιπασμάτων, ο κατάλληλος χρόνος εφαρμογής, το κατάλληλο σύστημα άρδευσης και η κατάλληλη ποσότητα του νερού, η τήρηση των όρων εφαρμογής των φυτοπροστατευτικών σκευασμάτων και η αποφυγή αξιοποίησης εκτάσεων που αναδεικνύονται με την υποχώρηση της επιφάνειας υδάτινων αποδεκτών στην περίπτωση των λιμνών, και της παρατεταμένης ανομβρίας.

Υπάρχουν και οι ειδικές υποχρεώσεις, οι οποίες συνδέονται με τη μορφολογία του εδάφους στις επικλινείς γεωργικές εκτάσεις, όπως αντίστοιχα επίσης με εκτάσεις

δίπλα από δάση. Στους όρους αυτούς συμπεριλαμβάνονται, ειδικά για τις ετήσιες καλλιέργειες, αλλά και για την χλωρή λίπανση, παραδοσιακές πρακτικές κτλ.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η θεώρηση της βιολογικής γεωργίας όχι μόνο για τη μείωση των χημικών αλλά και για τη διατήρηση του αγροτικού τοπίου, για την ορθολογική διαχείριση των υδατικών πόρων και για την **αύξηση της βιοποικιλότητας των αγροσυστημάτων**. Εδώ επιδιώκεται μια σε μήκος χρόνου θετική περιβαλλοντική διάσταση σε παραγωγικούς συντελεστές με τη βελτίωση της γονιμότητας των εδαφών. Αυτή μπορεί να αξιολογηθεί σε σχέση με το κόστος και το όφελος της βιολογικής γεωργίας.

Στις οικολογικά ευαίσθητες περιοχές η εφαρμογή του μέτρου της βιολογικής γεωργίας είναι προνομιακή, δηλαδή στις περιοχές του *Δικτύου Φύση 2000*, σε παραποτάμιες, παραλίμνιες και παράκτιες ζώνες, σε ζώνες ορεινές, ημιορεινές και νησιωτικές και σε επιλεγμένους γεωγραφικούς θύλακες ανά νομό, ώστε να υπάρξει μια οικονομία κλίμακας, μια θετική εξωτερική οικονομία για την εφαρμογή της βιολογικής γεωργίας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον υπάρχει για το *μέτρο Α* και το *μέτρο Β* στις προστατευόμενες περιοχές σχετικά με την παύση εκμετάλλευσης αγροτικών γαιών. Το *μέτρο Α* συνδέεται με την **δημιουργία βιοτόπων και οικοπάρκων** σε περιοχές οικολογικού ενδιαφέροντος και το *μέτρο Β* συνδέεται με την προστασία υδάτινων συστημάτων από τη ρύπανση γεωργικής προέλευσης. Το *μέτρο Α* εφαρμόζεται κατά προτεραιότητα σε περιοχές του *Δικτύου Φύση 2000*. Στις δεσμεύσεις του *μέτρου Α* συμπεριλαμβάνεται και η καταγραφή της χλωρίδας, των φυτοκοινωνιών και της φυσικής αναγέννησης με ετήσια έκθεση, επίσης και ο καθορισμός της ανεπιθύμητης βλάστησης στο 3ο έτος, που

τείνει να κυριαρχήσει σε βάρος της φυτοποικιλότητας, ενώ προβλέπεται και η επιλεγμένη φυτευτική παρέμβαση.

Επίσης ενδιαφέρον έχει και το πρόγραμμα **διατήρησης σπανίων φυλών αγροτικών ζώων**. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και για την ανάπτυξη του τουρισμού και για την παραδοσιακή ποιότητα ζωής, αλλά καθαυτό για την βιοποικιλότητα των οικοσυστημάτων.

Αντίστοιχα σημαντικό είναι και το **πρόγραμμα διατήρησης εκτατικών καλλιεργειών** που κινδυνεύουν από γενετική διάβρωση και πλήρη εξαφάνιση, επειδή περιορίζονται σημαντικά και εκτοπίζονται από άλλες ποικιλίες και καλλιέργειες. Το πρόγραμμα αυτό στοχεύει στη διατήρηση του ελάχιστου βιώσιμου πεδίου έκτασης για τη διατήρηση της καλλιέργειας αυτών των ειδών και προϋποθέτει την συνεργασία με την τράπεζα γενετικού υλικού. Το πρόγραμμα αυτό έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον και καλό θα ήταν να προσφύγει κανείς στις κατηγορίες που καλύπτονται και τις αποζημιώσεις και τις ενισχύσεις για την εναλλακτική διατήρηση της καλλιέργειας αυτών των καλλιεργειών.

Ένα άλλο σημαντικό πρόγραμμα είναι **το πρόγραμμα ολοκληρωμένης παραγωγής** το οποίο εφαρμόζεται τόσο σε ***ζώνες του δικτύου natura*** προνομιακά ή σε ***ζώνες ευαίσθητες***, παραλίμνιες, παραποτάμιες, και παράκτιες όσο και σε ζώνες ***εντατικής γεωργίας***. Εδώ πρέπει να παρατηρήσουμε ότι οι γεωργοί μέσα από μια ενημέρωση και ευαισθητοποίηση μπορούν να κινηθούν από μόνοι τους στην εφαρμογή του μοντέλου της ολοκληρωμένης παραγωγής, έστω και χωρίς πιστοποίηση και την γραφειοκρατικοποίησή της που συνοδεύεται και από το κόστος παρακολούθησης. Αυτό μπορούν να το κάνουν με στόχο τη μείωση του κόστους και την αύξηση της ορθολογικής αξιοποίησης των παραγωγικών συντελεστών.

Γι' αυτό χρειάζεται μια συλλογική προσέγγιση και ενημέρωση ανά καλλιέργεια, ώστε να μεταγγιστεί πρακτικά η τεχνογνωσία της ολοκληρωμένης παραγωγής.

Το **πρόγραμμα εκτατικοποίησης της κτηνοτροφίας** έχει και αυτό ένα ανάλογο ενδιαφέρον, καθώς αποβλέπει και στην ποιότητα του κτηνοτροφικού προϊόντος αλλά και στην προστασία του περιβάλλοντος μέσα από μια διεξοδική πρόβλεψη και με δεσμεύσεις σεβασμού των περιβαλλοντικών όρων. Προνομιακά είναι και πάλι επιλέξιμες οι περιοχές του *δικτύου natura*. Η βιολογική κτηνοτροφία, όπως διαμορφώθηκε μετά από τον *κανονισμό ΕΟΚ ΕΚ 1804/99* που συμπλήρωσε τον *κανονισμό της ΕΟΚ 2092/91* για τα ζωικά προϊόντα, λειτουργεί παίρνοντας σαν βάση την εφαρμογή της βιολογικής γεωργίας και έχει προτεραιότητα στις περιοχές *Δικτύου Φύση 2000*. Πιστοποιείται από τον οργανισμό πιστοποίησης βιολογικών προϊόντων που είναι εγκεκριμένος από το Υπουργείο Γεωργίας ή τον οργανισμό πιστοποίησης και ελέγχου γεωργικών προϊόντων *ΟΠΕΓΕΠ*.

Ο *άξονας προτεραιότητας 4* του επιχειρησιακού προγράμματος στήριξης της αγροτικής ανάπτυξης αποτελεί ένα πρόγραμμα που δίνει διέξοδο σε σχέση με την εγκατάλειψη αγροτικών γαιών και την απαξίωση της γεωργικής γης σε ευαίσθητες περιοχές, καθώς συνδέεται με μια οργανωμένη έξοδο από την εκμετάλλευση της γης καιαφήνει ένα θετικό υπόλοιπο για το περιβάλλον. Ασχοληθήκαμε με το έγγραφο προγραμματισμού αγροτικής ανάπτυξης, το ΕΠΑΑ, σύμφωνα με τον *κανονισμό ΕΚ 1257/99*. Στο πρόγραμμα αυτό συμπεριλαμβάνονται επίσης το πρόγραμμα παραλίμνιων εκτάσεων Θράκης για τις περιοχές του *δικτύου natura* δέλτα Έβρου, λιμνοθάλασσας Κεραμωτής και λίμνες και λιμνοθάλασσες Θράκης, επίσης τις παραλίμνιες εκτάσεις, λίμνη Βόλβη Κορώνεια,

το πρόγραμμα διαχείρισης του *δικτύου natura* βουνά Έβρου, αγροτική περιοχή Δαδιάς Σουφλίου και το πρόγραμμα διατήρησης και ανακαταστευής βαθμίδων σε επικλινείς εκτάσεις για την προστασία εδαφών από τη διάβρωση. Είναι στην *κατηγορία 3* των περιβαλλοντικών μέτρων στον *άξονα 3*. Τα άλλα μέρη του διαρθρωτικού προγράμματος είναι το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αγροτική Ανάπτυξη και Ανασυγκρότηση Υπαίθρου, το Επιχειρησιακό Αλιεία, η κοινοτική πρωτοβουλία *Leader Plus*, και τα ολοκληρωμένα προγράμματα ανάπτυξης αγροτικού χώρου – ΟΠΑΑΧ..

Στο πρόγραμμα «Αγροτική Ανάπτυξη- Ανασυγκρότηση Υπαίθρου» δίπλα από τον ρόλο της αυτοδιοίκησης, που είναι ένας ρόλος πληροφόρησης και δημιουργίας τοπικών δικτύων ενημέρωσης, μπορούμε να προσθέσουμε τον ρόλο των διαχειριστικών φορέων στις προστατευόμενες περιοχές. Εδώ μπορούμε να κάνουμε γενικές προσεγγίσεις, αναδεικνύοντας, για παράδειγμα, τη δυνατότητα για διαμόρφωση ***ομάδων παραγωγών βιολογικής γεωργίας*** σε παραγόμενα είδη. Πρέπει να δούμε στον *άξονα προτεραιότητας 1 το μέτρο 1.2* για την ***ενίσχυση φορέων και θεσμών***, για τη χάραξη αγροτικής πολιτικής σε συνεργασία με τους διαχειριστικούς φορείς στις προστατευόμενες περιοχές, ειδικά μέτρα που συνδέονται στον *άξονα 2* και στο *μέτρο 2.1* σχετικά με τη μεταποίηση και την εμπορία βιολογικών προϊόντων ή προϊόντων ολοκληρωμένης παραγωγής που περιλαμβάνουν περιβαλλοντικά πρωτόκολλα.

Επίσης στον *άξονα 4* που συνδέεται με τη βελτίωση των υποστηρικτικών δυναμισμών και την ενημέρωση του αγροτικού πληθυσμού με νέες τεχνολογίες, ή ακόμη την αξιοποίηση των μέσων επικοινωνιών και πληροφορικής σαν πεδίο για τη διάδοση της πράσινης επιχειρηματικότη-

τας για τους αγρότες αλλά και της οικοπληροφόρησής τους σε σχέση με τις προστατευόμενες περιοχές και με τις ευκαιρίες που αναδεικνύονται, καθώς **οι αγρότες ως πολυλειτουργικοί αγρότες θα αποτελούν στις περιοχές αυτές ένα βασικό πληθυσμό - στόχο για την ανάπτυξη της εναλλακτικής πράσινης επιχειρηματικότητας**.

Το φάσμα είναι ευρύτατο στο *μέτρο 4.2* για την αναβάθμιση υποδομής ενημέρωσης-πληροφόρησης, εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση πληθυσμού, στις δράσεις του *4.3* για την προώθηση εξαγωγών και τους συλλογικούς φορείς σε σχέση με τα πράσινα προϊόντα της γεωργίας, στο *4.4* για τη δημιουργία και τον εκσυγχρονισμό των δομών και των υποδομών για τη βελτίωση της ποιότητας προϊόντος και την ασφάλιση της δημόσιας υγείας και τη διαπίστευση εργαστηρίων.

Θα επικεντρώσουμε στο *4.5* που συνδέεται με την ανάπτυξη στοιχείων για την καταπολέμηση εχθρών, ασθενειών, ζιζανίων και τη δημιουργία βάσης δεδομένων.

Εδώ χρειάζεται μια **ειδική ερευνητική προσέγγιση αλλά και διάχυση της γνώσης** που θα προκύπτει από την έρευνα, ενώ θα συνδυάζεται και με πρόληψη και με χρήση ***μεθόδων παρακολούθησης*** καιρικών και φυτοπαθολογικών συνθηκών ειδικά για τις περιοχές του *δικτύου natura*. Ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο σ' αυτή την ενότητα είναι η καταπολέμηση χρονίων ασθενειών που έχουν αποκτήσει ενδημικά χαρακτηριστικά σε δενδρώδεις πολυετείς ή και σε άλλες περιπτώσεις ετήσιων καλλιεργειών, ώστε να μπορέσει να υπάρξει σε μήκος χρόνου μια συμβατικοποίηση στη φυτοπροστασία αυτών των καλλιεργειών με τις προδιαγραφές της βιολογικής γεωργίας, ειδικά για τις προστατευόμενες περιοχές.

Στον άξονα *προτεραιότητας 5* ενδιαφέρον έχει το *μέτρο 5.2* για την ανάπτυξη και την προώθηση μεθόδων ο-

λοκληρωμένης βιολογικής καταπολέμησης εχθρών, ασθενειών, ζιζανίων και ιδιαίτερων καλλιεργειών της χώρας. Αυτό μπορεί να συνδυαστεί με το προηγούμενο που αποτελεί μια ενδιάμεση προοπτική.

Το *μέτρο 6.2,* που **συνδέεται με την ταμίευση και την εκμετάλλευση επιφανειακών απορροών και τον εμπλουτισμό υπόγειων υδροφορέων,** είναι σημαντικό αφ' ενός μεν για τη διασύνδεση της διαχείρισης λεκανών απορροής και τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών, και αφ' ετέρου για τις οικονομίες κλίμακας για τις αγροτικές εκμεταλλεύσεις. Αυτό θα επιφέρει αντίστοιχα μια ορθολογικοποίηση της διαχείρισης του φυσικού πόρου του νερού αλλά και μια μείωση του κόστους προνομιακά στις προστατευόμενες περιοχές.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το *μέτρο 6.3* για την ανάπτυξη και την προστασία φυσικών πόρων και περιβάλλοντος, που αναφέρεται σε **Σχέδια Διαχείρισης για την αειφόρο ανάπτυξη δασικών και οικολογικά ευαίσθητων περιοχών και τη δημιουργία τράπεζας τοπικού γενετικού υλικού**. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι αυτό το μέτρο αρμόζει απολύτως στις προστατευόμενες περιοχές και συνδέεται με τα σχέδια διατήρησής τους.

Επίσης το *μέτρο 6.4* για την ανάπτυξη τυπολογίας των αγροτικών γαιών και τη χαρτογράφησή τους έχει μια γενικότερη χρησιμότητα στις δομές παρακολούθησης.

Τα προγράμματα ανάπτυξης και βελτίωσης αγροτικού χώρου, δημιουργίας υπηρεσιών διαχείρισης εκμεταλλεύσεων και εμπορίας γεωργικών προϊόντων ποιότητας και ακόμα ανακαίνισης και ανάπτυξης χωριών, προστασίας και διαχείρισης της αγροτικής κληρονομιάς έχουν ενδιαφέρον για τις περιοχές natura, επειδή τα προγράμματα αυτά έχουν μια συγκεκριμένη γεωγραφική εστίαση,

η οποία μπορεί παράλληλα να εμπίπτει και στις προστατευόμενες περιοχές του δικτύου natura.

Στο *μέτρο 7.6* συναντούμε τη διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων, ώστε να υπάρξει αυτό που λέγαμε η δυνατότητα απόκτησης εναλλακτικών εισοδημάτων.

Στο *7.7* έχουμε τη διατήρηση των υδάτινων πόρων της γεωργίας.

Στο *7.9* έχουμε ενθάρρυνση των τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων, στις οποίες περιλαμβάνεται η δυνατότητα ανάδειξης των προστατευόμενων περιοχών, αν συμπίπτουν γεωγραφικά τα πεδία εφαρμογής αυτών των προγραμμάτων με τις περιοχές των *δικτύων natura.*

Στο *7.10* **έχουμε ένα αμιγές περιβαλλοντικό μέτρο** που εστιάζει την προστασία του περιβάλλοντος σε συνδυασμό με τη δασοκομία, τη γεωργία, τη διατήρηση του τοπίου καθώς και τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ζώων και της βιοποικιλότητας. Με ανάλογο τρόπο και ανάλογη δυναμική, ίσως πιο ευέλικτη απέναντι στο περιβάλλον και τις παραδοσιακές δραστηριότητες, λειτουργεί η κοινοτική πρωτοβουλία *Leader Plus* όπως και τα ολοκληρωμένα προγράμματα ανάπτυξης αγροτικού χώρου.

7.- Αλιεία

Από το πρόγραμμα της αλιείας ενδιαφέρον έχει ο *άξονας 3*, *μέτρο 3.1* για την προστασία και την ανάπτυξη αλιευτικών πόρων, για τη **διευθέτηση άμεσα προστατευόμενων θαλάσσιων ζωνών**, για την αύξηση ιχθυοπαραγωγής. Σε αυτή την περίπτωση η διαχείριση των προστατευόμενων θαλάσσιων ζωνών θα συνδεθεί με επιστημονική παρακολούθηση, με την ιχθυολογική, ωκεανογραφική μελέτη και περιβαλλοντική μελέτη.

Θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εποικοδομητικά ο *άξονας 4, μέτρο 4.1* για τη **μικρή παράκτια αλιεία** στο βαθμό που αυτή συνδυάζεται με τις δραστηριότητες της βιώσιμης ανάπτυξης στην περιφέρεια προστατευόμενων περιοχών. Στον ίδιο *άξονα το μέτρο 4.6* συνδέεται και με την περιβαλλοντική προοπτική, την αειφόρο προσέγγιση των τεχνικών παραγωγής και της διάθεσης του προϊόντος και αναφέρεται στα καινοτόμα μέτρα βάσει των οποίων μπορούν να εκπονηθούν πιλοτικά σχέδια ανταλλαγής εμπειριών εκπαίδευσης και μελέτες στην περιβαλλοντική κατεύθυνση.

Στο *μέτρο 3.4* η μεταποίηση και η εμπορία προϊόντων αλιείας περιλαμβάνει, πλην άλλων, θέματα που συνδέονται και με την αλλαγή των υποδομών για τη διασφάλιση της υγιεινής και του περιβάλλοντος, την μετεγκατάσταση, θέματα που συνδέονται με την ποιότητα και με την προστασία του περιβάλλοντος. Το **μέτρο της μετεγκατάστασης** είναι σημαντικό στο βαθμό που συνδέεται και με παραγωγικές μονάδες που εδρεύουν σε προστατευόμενες περιοχές.

Στη βαθμολογία των επενδυτικών σχεδίων στη δεύτερη ομάδα κριτηρίων συμπεριλαμβάνονται κριτήρια που συνδέονται με την ποιότητα και το περιβάλλον όπως το

σύστημα ελέγχου HACCP, το ISO 14000 και το ISO 9000, το EMAS, και το κριτήριο 5 αφορά τη χωροθέτηση επένδυσης.

Ανάλογη είναι και η περίπτωση στα κριτήρια προτεραιότητας για την εμπορία στο μέτρο που συνδέεται με την καινοτομία 4.6. Στη λίστα των καινοτόμων ενεργειών και το πεδίο αναφοράς τους συμπεριλαμβάνεται η πρόθεση των τεχνικών, που αποσκοπούν στην περιβαλλοντική προστασία για την αειφόρο προσέγγιση, να αξιοποιήσουν ήπιες μορφές ενέργειας στην παραγωγή και την καλλιέργεια υδρόβιων οργανισμών που χρησιμοποιούνται στην παρασκευή φαρμακευτικών προϊόντων, στην παραγωγή βιολογικών προϊόντων, στην προστασία των αυτοχθόνων ειδών μέσα στην παραγωγή και τη δημιουργία τράπεζας γενετικού υλικού κτλ. Στους στόχους της καινοτομίας συμπεριλαμβάνεται η διαχείριση των αλιευτικών πόρων με την εφαρμογή περισσότερο επιλεκτικών μεθόδων αλιείας. Σημειώνουμε ακόμη την αναπτυσσόμενη οικοτουριστική θαλάσσια δραστηριότητα και τον ήπιο αλιευτικό τουρισμό.

Προτείνουμε: Στις περιπτώσεις που τα μέτρα έχουν προκηρυχθεί και έχουν μπει σε μια φάση υλοποίησης, να υπάρξει μια διασύνδεση, μια καταγραφή, μια παρακολούθηση των βρισκόμενων σε υλοποίηση δράσεων, ώστε να αποτυπωθεί η διασύνδεσή τους και να παρακολουθούνται οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι στα πλαίσια του προηγούμενου κοινοτικού πλαισίου στήριξης είχε υπάρξει διεθνώς μια διαδικασία παρακολούθησης και προστασίας ανάπτυξης των υδάτινων πόρων των παράκτιων περιοχών, η οποία περιελάμβανε τη τοποθέτηση τεχνητών υφάλων. Αντίστοιχα υπάρχουν προμελέτες για τις περιοχές

Καλύμνου, Ιερισσού, λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου, Αλφειού και Ιονίου Πελάγους στην Πρέβεζα.

8.-Υπουργείο Μεταφορών και Επικοινωνιών
(Υπουργείο Μεταφορών και Συγκοινωνιών)

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΕΣ ΣΤΑ ΑΕΡΟΔΡΟΜΙΑ».

Εδώ σημειώνουμε τον 5^{ο} στόχο που είναι η **μείωση των επιπτώσεων στο περιβάλλον και η εξοικονόμηση ενέργειας**. Αλλά εδώ δεν υπάρχει ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρά μόνο για μελλοντικές προτάσεις και για ειδικές δράσεις που δεν υπάγονται σ' αυτό το μέτρο. Τέτοιες δράσεις μπορούμε να δούμε ολοκληρωμένα στην περίπτωση του διακρατικού προγράμματος «Μαργαριτάρια των Άλπεων. Μια τέτοια δράση θα μπορούσε να είναι πιλοτική και μάλιστα με διακρατικό χαρακτήρα στους οδικούς άξονες.

9. Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε

Ι.ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΟΔΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ, ΛΙΜΑΝΙΑ, ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ».

Υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον στο ότι ένα μέρος των οδικών αξόνων διέρχεται από προστατευόμενες περιοχές και σε αυτή την περίπτωση πρέπει να εκτιμηθεί η συμβατότητα των έργων με αυξημένα κριτήρια. Επίσης ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζεται όταν οι προστατευόμενες περιοχές συμπεριλαμβάνονται σε άλλα προγράμματα καθώς και στην παρακολούθηση των συγκοινωνιακών οχλήσεων στις περιοχές του δικτύου natura. Αυτό δεν πε-

ριλαμβάνεται στα συγκεκριμένα προγράμματα και τους άξονες.

Γενικότερα παρατηρούμε ότι η περιβαλλοντική διάσταση αναδεικνύεται στις μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων και στην προέγκριση χωροθέτησης συναφώς με την παροχή προστασίας του δικτύου natura.

Εδώ, στο μέτρο 8.1, ενδιαφέρον παρουσιάζει η προβλεπόμενη ίδρυση περιφερειακών σταθμών πρόληψης και καταπολέμησης ρύπανσης με τον απαραίτητο εξοπλισμό.

Προτείνουμε αυτή η πρόβλεψη να συνδυαστεί με το δίκτυο natura. Πιστεύουμε ότι αυτή η προτεραιότητα λειτουργεί και στους δείκτες σχετικά με την καταπολέμηση θαλάσσιας ρύπανσης στο ποσοστό στόχου κάλυψης του ελληνικού θαλάσσιου χώρου.

Π.ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ» - (ΕΠΠΕΡ)

Η καρδιά της στρατηγικής περιβαλλοντικής χρηματοδότησης βρίσκεται στο επιχειρησιακό πρόγραμμα «Περιβάλλον» και σ' ένα αρκετά μικρότερο βαθμό στους πόρους τους εθνικούς του ΕΤΕΡΠΣ. Το επιχειρησιακό πρόγραμμα «Περιβάλλον» στην καρδιά του θέματος του δικτύου natura διαθέτει το μέτρο 8.1, το οποίο εστιάζει γεωγραφικά, ενώ τα υπόλοιπα μέτρα στο σύνολό τους συνδέονται με δράσεις αμιγώς περιβαλλοντικές. Στο μέτρο 8.1 το πρόγραμμα επανέρχεται στη θε-

τική προσέγγιση της προστασίας του περιβάλλοντος και την ανάδειξή της, και αυτή διασυνδέεται με το πολιτιστικό απόθεμα της χώρας και την ποιότητα του τουριστικού προϊόντος σε συνάφεια με το περιβάλλον, ενώ βασική συνιστώσα παραμένει η δημόσια υγεία.

Οι θεματικές ενότητες που καλύπτονται στον τομέα του περιβάλλοντος είναι: τα παγκόσμια προβλήματα, το φυσικό περιβάλλον, η ατμόσφαιρα, ο θόρυβος, το υδάτινο περιβάλλον, το έδαφος, το υπέδαφος, στερεά και επικίνδυνα απόβλητα, οι θεσμοί, μηχανισμοί διοίκησης και τα ατυχήματα μεγάλης έκτασης, η πολεοδομία, η χωροταξία, η ανάπλαση, το κτηματολόγιο, που αναδεικνύουν και θεματικά πεδία πράσινης επιχειρηματικότητας.

Στον τομέα του φυσικού περιβάλλοντος η επιχειρησιακή δυναμική αναπτύσσεται πρωταρχικά με τους διαχειριστικούς φορείς και με τη συντονιστική λειτουργία της Επιτροπής Φύση, μέσα από πανεπιστήμια, μη κυβερνητικές οργανώσεις, ΟΤΑ και η οποία βέβαια είναι ανοικτή σε επαγγελματικές δράσεις μέσα από συμβάσεις παραγωγής έργου.

Στους θεσμούς, τους μηχανισμούς και τη διοίκηση συναντάμε ξανά τη διάδοση πιλοτικών εφαρμογών συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης EMAS, του eco-label και την εκπόνηση ειδικού σχεδίου για την εφαρμογή της οδηγίας για τον ολοκληρωμένο έλεγχο και την πρόληψη της ρύπανσης. Ανάλογη πρόβλεψη την έχουμε συναντήσει στα πεδία εφαρμογής της, στο ΕΠΑΝ και στο επιχειρησιακό «Αλιεία». Πλήθος προβλέψεων υπάρχει για το ανθρωπογενές περιβάλλον.

Πιστεύουμε ότι στρατηγικά πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα η συνδυαστική και η προστιθέμενη αξία της σύνθεσης για τις μελέτες και τα σχέδια δράσης στους τομείς των υποδομών για τα λύματα και τις αποχετεύσεις,

τα απορρίμματα, το φυσικό και ατμοσφαιρικό περιβάλλον, τη βιώσιμη ανάπτυξη του παράκτιου χώρου και του ορεινού χώρου, την πολεοδομική και αισθητική αναβάθμιση, την αναβάθμιση παρόδιων ζωνών, τη βιώσιμη αστική ανάπτυξη και τα ολοκληρωμένα τοπικά προγράμματα για βιώσιμες πόλεις στην εφαρμογή της Habbitat 2.

Εδώ πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός ότι υπάρχει μια συνδυαστικότητα και μια συνέργεια και συμπληρωματικότητα μεταξύ των διάφορων προτεραιοτήτων του ΕΠΠΕΡ και άλλων επιχειρησιακών προγραμμάτων. Ακόμα σε μερικές περιπτώσεις υπάρχει η δυνατότητα χρηματοδότησης, όπως στην περίπτωση των ΧΥΤΑ και των βιολογικών καθαρισμών, μέσα από το Ταμείο Συνοχής και από τα ΠΕΠ.

Γενικότερα θα πρέπει να σημειώσουμε ότι πρέπει να προσεγγιστεί το ΕΠΠΕΡ 3 στο σύνολό του. Γι' αυτό θα είναι περιορισμένες οι αποσπασματικές μας αναφορές, για να ενισχύσουμε την παραπομπή μας στο πρόγραμμα αυτό. Το επιχειρησιακό «Περιβάλλον» είναι διασυνδετικό στρατηγικό εργαλείο και για ευρωπαϊκά προγράμματα όπως το LIFE, για επιχειρησιακά προγράμματα, για περιφερειακά και για δράσεις συναφείς με το περιβάλλον και για το Ταμείο Συνοχής, το οποίο αφορά περισσότερο έργα που συνδέονται με δράσεις των ΟΤΑ. Ενδιαφέρον υπάρχει για τη διαρκή αφομοίωση των αρχών του χαρακτήρα της περιβαλλοντικής πολιτικής σε κάθε επιχειρησιακό άξονα. Έχουμε αναφερθεί και αλλού στα θέματα που συνδέονται με τους ΧΥΤΑ, με την ανακύκλωση, με την επεξεργασία των λυμάτων και γενικότερα με δράσεις που συνδέονται με τη διαδημοτική συνεργασία και με την συνεργασία με τους ΟΤΑ και τις νομαρχιακές αυτοδιοικήσεις. Δεν θα επεκταθούμε εδώ σ' αυτή την ενότητα, καθώς είναι ήδη αρκετά γνωστή και με την πάροδο του

χρόνου γίνονται όλο και πιο πολύ οικεία στους δικαιούχους και στους ασκούντες συναφή πολιτική, μεταξύ των οποίων πρέπει να συμπεριλάβουμε τους φορείς του εμπορίου, της βιομηχανίας, των ΣΕΠ, τους παράγοντες τουριστικών υπηρεσιών κτλ.

Ας δούμε αναλυτικότερα τους άξονες προτεραιότητας. Ο άξονας προτεραιότητας «Υδατικό Περιβάλλον» περιλαμβάνει μέτρα, δράσεις και παρεμβάσεις, που αναφέρονται στην παρακολούθηση της ποιότητας όλων των κατηγοριών νερού, στην υλοποίηση ειδικών και επιλεγμένων παρεμβάσεων και στην εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων αναβάθμισης. Εδώ πρέπει να μνημονεύσουμε και συναφείς συμπράξεις, όπως αυτής της ΚΕΔΚΕ και του ΙΓΜΕ, που λειτουργούν συμπληρωματικά. Απορρέει από κοινοτικές οδηγίες, την οδηγία-πλαίσιο 2000/60/ΕΕ και τις 91/271 και 98/15 της ΕΕ για την επεξεργασία αστικών λυμάτων, τις οδηγίες της ΕΕ για την ποιότητα του πόσιμου νερού, την οδηγία 91/976 για τη νιτρορρύπανση γεωργικής προέλευσης, την οδηγία της ΕΕ για τα νερά των ακτών κολύμβησης και την οδηγία 76/464 για την ρίψη επικίνδυνων ουσιών στους υδατικούς αποδέκτες, όπως επίσης από την εθνική πολιτική του νόμου 1650/86 και τις διεθνείς συμβάσεις.

Δεν θα αναφερθούμε περαιτέρω στον άξονα 2 για τα στερεά απόβλητα και τα απορρίμματα, πέρα από μια συνοπτική αναφορά, αν και το θέμα αυτό, όπως και το ενεργειακό, είναι τεράστια και αδικούνται από την συνοπτικότητα.

Η πολιτική που ασκείται συνδέεται με την τροποποιημένη οδηγία 94/620 και τους ν. 2939 και 2012. Ιδιαίτερη δεσμευτικότητα υπάρχει από τις ποινικές, διοικητικές και αστικές ευθύνες. Η πολιτική διασυνδέει μακροχρόνια την πολιτική ποιότητας των προϊόντων με την α-

νακύκλωση και την ανάκτηση. Κάθε βασικό συστατικό συνδέεται με ένα Σύστημα Προϊόντος και η Διαχείριση κινείται με βάση τέσσερα εναλλακτικά σενάρια επενδυτικής δράσης και διαχειριστικής ευθύνης. Το οικονομικό και το κοινωνικό ενδιαφέρον είναι κυριολεκτικά τεράστιο.

Πρέπει όμως να πούμε ότι έχει ιδιαίτερη σημασία η ευαισθητοποίηση της τοπικής αυτοδιοίκησης, των επιχειρήσεων και των πολιτών και η συνέργεια σ' αυτό των διαχειριστικών φορέων και των μη κυβερνητικών οργανώσεων στις προστατευόμενες περιοχές.

Πρόταση: Στις προστατευόμενες περιοχές πρέπει να υπάρξει μια επιτελική στρατηγική ολοκλήρωση των πολιτικών για το περιβάλλον, σε συνάφεια με όλους τους άξονες προτεραιότητας του ΕΠΠΕΡ.

Ενδιαφέρον, και επιχειρηματικό και τουριστικό, εμφανίζει ο άξονας προτεραιότητας 3. Αυτός συνδέεται με την πολιτική προστασία τοπίων και θαλάσσιου περιβάλλοντος, εφ' όσον συνδέεται με την προστασία και αποκατάσταση τοπίων ή με την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος. Σε σχέση με την πολιτική προστασία αξίζει να σημειώσουμε ότι σε κάθε προστατευόμενη περιοχή χρειάζεται η κατάρτιση σχεδίων έκτακτων καταστάσεων και η οργάνωση δυνάμεων για την εφαρμογή αυτών των σχεδίων τόσο σε πεδίο σχεδιασμού όσο και σε πεδίο ετοιμότητας. Οι κίνδυνοι που μπορούν να προέρχονται από φυσικές ή ανθρωπογενείς και τεχνολογικές καταστροφές πρέπει να εκτιμηθούν στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, **επειδή μια περιβαλλοντική απαξίωση των προστατευόμενων περιοχών θα ήταν μοιραία για τη βιωσιμότητα της διαχείρισής τους.**

Ο άξονας 4 με την ατμοσφαιρική ρύπανση και τον θόρυβο αποτελεί έναν άξονα που παρουσιάζει ένα ενδιαφέρον συναφές και με τον τουρισμό και την ποιότητα ζωής και που σίγουρα σε ορισμένες περιπτώσεις έχει ζώνες αυξημένης συνάφειας με τις προστατευόμενες περιοχές.

Βασικής στρατηγικής σημασίας είναι ο άξονας προτεραιότητας 5, που συνδέεται με τους θεσμούς και την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση. Εδώ ξεχωρίζουν: η εφαρμογή εθελοντικού περιβαλλοντικού ελέγχου με τα συστήματα περιβαλλοντικής διαχείρισης EMAS, το οικολογικό σήμα και τις περιβαλλοντικές συμφωνίες, η εφαρμογή προγραμμάτων περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των πολιτών, η διασύνδεση με δράσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης με το επιχειρησιακό πρόγραμμα «Αρχική κατάρτιση και απασχόληση».

Ο άξονας προτεραιότητας 6 με τις άλλες περιβαλλοντικές δράσεις συνδέεται με υποδομές, με έργα υγρονομίας, αντιπλημμυρικής προστασίας, αξιοποίησης των ομβρίων υδάτων και με υποδομές περιβάλλοντος. Σε αυτό δικαιούχοι στην υλοποίηση, πέραν του ΥΠΕΧΩΔΕ, είναι οι περιφέρειες της νομαρχιακής αυτοδιοίκησης, οι ΟΤΑ, οι δημοτικές εταιρείες ύδρευσης και αποχέτευσης και οργανισμοί με αντίστοιχες αρμοδιότητες.

Ο άξονας 7 συνδέεται με τη χωροταξία, την πολεοδομία και τις αναπλάσεις. Σημαντικό ενδιαφέρον έχει ότι εδώ θα λειτουργήσουν και οι διαχειριστικοί φορείς, η προώθηση της τοπικής ατζέντα, η ανάδειξη και η προβολή του πολιτιστικού αποθέματος, η οργάνωση ενός δικτύου υγιών και βιώσιμων πόλεων. Με τη συμμετοχή 47 δήμων όλης της χώρας αυτό μπορεί να επεκταθεί. Έτσι η εφαρμογή της αστικής πολιτικής Habbitat του ΟΗΕ μπορεί να αποκτήσει και πιλοτικές εμβέλειες μέσα στις προστατευόμενες περιοχές.

Η εσωτερική χωροταξία στις περιοχές του δικτύου natura, παρά το γεγονός ότι δεν περιλαμβάνεται στην κλίμακα του χωροταξικού σχεδιασμού ως μια υποκατηγορία, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και σ' ένα βαθμό αναδεικνύεται από τα Σχέδια Διαχείρισης και τις Ειδικές Περιβαλλοντικές Μελέτες (ΕΠΜ) των προστατευόμενων περιοχών.

Το μέτρο 7.2 του άξονα 7 παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον με την αναφορά του στην προστασία, ανάδειξη και ανάπτυξη ιστορικών κέντρων και τόπων, περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλους και βιοποικιλότητας

Πρόταση: Ιδιαίτερο ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει η ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων παρά το γεγονός ότι αυτό αναφέρεται ειδικά στην Αθήνα, επειδή θα μπορούσε στη βάση αυτού του μέτρου και σε συνεργασία με το επιχειρησιακό στον τομέα του πολιτισμού να προωθηθεί η ενοποίηση της ανάδειξης του περιβάλλοντος και του πολιτιστικού και αρχαιολογικού αποθέματος στις προστατευόμενες περιοχές με μια συνδυασμένη δικτύωση και αδελφοποίηση των περιοχών αυτών και των φορέων τους.

Νευραλγικός άξονας και για την πράσινη επιχειρηματικότητα και για την πράσινη διαχείριση είναι ο άξονας 8. Αυτός συνδέεται με τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών και των βιοτόπων. Στο πλαίσιο αυτό οι ειδικές περιβαλλοντικές μελέτες, τα διαχειριστικά σχέδια, τα κέντρα πληροφόρησης, τα προγράμματα επόπτευσης και φύλαξης, τα προγράμματα παρακολούθησης παραμέτρων περιβάλλοντος και δράσης διαχείρισης απειλούμενων ειδών αποτελούν στρατηγικά εργαλεία για την διαχείριση των οικοσυστημάτων, την αποκατάσταση και για την στήριξη των φορέων διαχείρισης και των απειλούμενων ειδών. Το 8.1 έχει παρουσιαστεί ειδικά και έχει ανα-

δειχθεί σε όλους τους διαχειριστικούς φορείς. Συνεπώς περιττεύει μια διεξοδική αναφορά σ' αυτό το μέτρο.

Επίσης ο άξονας προτεραιότητας 9 συνδέεται με τον ιδιωτικό τομέα και έχει στενή διασύνδεση με το ΕΠΑΝ, καθώς αυτό εστιάζει αρκετά στον ιδιωτικό τομέα.

Τα **κριτήρια επίδοσης** αποτελούν έναν οδηγό, στη βάση του οποίου πρέπει να προσεγγιστεί και η επίδοση των διαχειριστικών φορέων. Τα **κριτήρια αποτελεσματικότητας,** οι **δείκτες** υλοποίησης -πραγματοποίησης εκροών και οι δείκτες αποτελεσμάτων αποτελούν μια βάση για τη χάραξη της στρατηγικής, καθώς το πεδίο εστίασης βρίσκεται στα αποτελέσματα και οι εκροές συνδέονται με τα μέσα και τις ενδιάμεσες δυναμικές. Τα **κριτήρια διαχείρισης** είναι επίσης συστημικοί δείκτες προόδου απαραίτητοι για την σωστή εφαρμογή και για τις καλές πρακτικές. Μέσα σ' αυτά συμπεριλαμβάνονται η ποιότητα του συστήματος παρακολούθησης, η ποιότητα του συστήματος ελέγχου, η ποιότητα του συστήματος επιλογής έργων και δράσεων και η ποιότητα του συστήματος αξιολόγησης. Τα **χρηματοδοτικά κριτήρια** περιλαμβάνουν την απορρόφηση των διαθέσιμων πόρων, την κινητοποίηση ή μόχλευση των πόρων του ιδιωτικού τομέα.

Αυτός ο πίνακας πρέπει να αποτελεί μια βάση για την παρακολούθηση της εφαρμογής και τη χάραξη της στρατηγικής και για τους διαχειριστικούς φορείς αλλά και για κάθε εμπλεκόμενο στην πράσινη επιχειρηματικότητα, ώστε να υπάρχει μια ομογενοποίηση των εργαλείων παρακολούθησης και στρατηγικής.

Ο σχεδιασμός του ΕΠΠΕΡ μαζί με τους δείκτες της βιώσιμης ανάπτυξης του ΕΚΠΑΑ (Εθνικού Κέντρου Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης) μπορεί να γίνει αφετηρία για τον τοπικό σχεδιασμό της βιώσιμης ανάπτυξης και για την διαμόρφωση δεικτών τοπικής αειφορίας.